

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Katedra speciální pedagogiky a logopedie

**Didaktická pomůcka jako prostředek pro přípravu předškolních dětí se
speciálními vzdělávacími potřebami k zahájení aktivit s využitím koně**

Bakalářská práce

Autor: Michaela Jirková
Studijní program: B7506 – Speciální pedagogika
Studijní obor: Výchovná práce ve speciálních zařízeních
Vedoucí práce: PhDr. Miroslava Javorská, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor: Michaela Jirková

Studium: P14P0594

Studijní program: B7506 Speciální pedagogika

Studijní obor: Výchovná práce ve speciálních zařízeních

Název bakalářské práce: **Didaktická pomůcka jako prostředek pro přípravu předškolních dětí se speciálními vzdělávacími potřebami k zahájení aktivit s využitím koně**

Název bakalářské práce AJ: Didactic tool as a means to prepare preschool children with special educational needs to initiate activities by using horses

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se zabývá edukací předškolních dětí se speciálními vzdělávacími potřebami. Pomocí cíleně vytvořené didaktické pomůcky budou tyto děti připravovány na aktivitu s využitím koně. V teoretické části budou definovány specifické edukační potřeby dětí předškolního věku s vymezením specifík pro děti s vybranými typy zdravotního postižení. Bude představeno členění didaktických prostředků s popisem požadavků na učební pomůcku. V praktické části bude popsána speciálně pedagogická aktivita s využitím koně při podpoře psychomotorického rozvoje dětí se speciálními vzdělávacími potřebami. Cílem praktické části je návrh, vytvoření a následné ověření efektivity konkrétní edukační pomůcky textilní knihy, určené pro přípravu a motivaci dětí na aktivitu s koňmi.

BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a Vlasta ŠMARDOVÁ. Diagnostika dítěte předškolního věku: co by dítě mělo umět ve věku od 3 do 6 let. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2007, iv, 212 s. Dětská naučná edice. ISBN 9788025118290. OPATŘILOVÁ, Dagmar a Dana ZÁMEČNÍKOVÁ. Možnosti speciálně pedagogické podpory u osob s hybným postižením. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008, 180 s. ISBN 978-80-210-4575-0.

Garantující pracoviště: Katedra speciální pedagogiky,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Miroslava Javorská, Ph.D.

Oponent: doc. PhDr. Tibor Vojtko, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 5.2.2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsme tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením PhDr. Miroslavy Javorské, Ph.D. samostatně a uvedla jsme všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 17. 3. 2017

Poděkování

Poděkování patří především vedoucí mé bakalářské práce PhDr. Miroslavě Javorské, Ph.D. za odborné vedení, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování bakalářské práce věnovala. Další poděkování patří Lucii a Tereze Pokorné za pomoc při tvorbě textilní knihy a mé kobylice Kisui, která mě k napsání této práce inspirovala.

Anotace:

JIRKOVÁ, Michaela. *Didaktická pomůcka jako prostředek pro přípravu předškolních dětí se speciálními vzdělávacími potřebami k zahájení aktivit s využitím koně*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2017. 72 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá edukací předškolních dětí se speciálními vzdělávacími potřebami. Pomocí cíleně vytvořené didaktické pomůcky budou tyto děti připravovány na aktivitu s využitím koně. V teoretické části jsou definovány specifické edukační potřeby dětí předškolního věku s vymezením specifik pro děti s vybranými typy zdravotního postižení. Je zde představeno členění didaktických prostředků s popisem požadavků na učební pomůcku. Cílem praktické části je návrh, vytvoření a následné ověření efektivity konkrétní edukační pomůcky – textilní knihy, určené pro přípravu a motivaci dětí na aktivitu s koňmi.

Klíčová slova: dítě předškolního věku, speciálně edukační potřeba, zdravotní postižení, didaktická pomůcka, textilní kniha, aktivity s koněm

Annotation:

JIRKOVÁ, Michaela. *Didactic tool as a means to prepare preschool children with special educational needs to initiate activities by using horses*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2017. 72 pp. Bachelor Degree Thesis.

The bachelor's thesis deals with the education of preschool children with special education needs. Using specifically created teaching aids, these children will be prepared for an activity with the use of horses. The theoretical part defines the specific educational needs of preschool children with defining the specifics of children with particular types of disability. There is an analysis of teaching resources with a description of the requirements for a teaching tool. The goal of the practical part is the creation and subsequent verification of the effectiveness of specific educational aids - textile books, intended to prepare and motivate children to activities with horses.

Keywords: preschool child, special educational need, disability, didactic aid, textile book, activities with horse

OBSAH

Úvod	9
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 Dítě v předškolním věku	10
1.1 Hrubá motorika	10
1.2 Jemná motorika	11
1.3 Psychomotorický vývoj	12
1.4 Lateralita	13
1.5 Kresba	13
1.6 Grafomotorický vývoj	14
1.7 Vývoj kognitivních (poznávacích) procesů	14
1.8 Vývoj řeči	14
1.9 Socializace a hra	15
2 Specifika vybraných typů postižení	16
2.1 Specifika dítěte předškolního věku s lehkou mentální retardací (IQ 69 – 50). 16	
2.1.1 Hrubá a jemná motorika	16
2.1.2 Kognitivní procesy	16
2.1.3 Emocionální stránka	17
2.1.4 Vůle a charakter	17
2.1.5 Socializace	18
2.2 Specifika dítěte v předškolním věku s DMO	18
2.2.1 Formy DMO	18
2.2.2 Přidružené vady DMO	20
3 Rehabilitace	23
3.1 Ucelená rehabilitace a její složky	23
4 Hiporehabilitace	25
4.1 Definice hiporehabilitace	25
4.2 Historie hiporehabilitace	25
4.3 Česká hiporehabilitační společnost	26
4.4 Americká asociace hipoterapie (American Hippotherapy Association, Inc.).. 27	
4.5 Dělení hiporehabilitace	27
4.5.1 Hipoterapie	28
4.5.2 Léčebné pedagogicko – psychologické ježdění	30

4.5.3	Aktivity s využitím koní (AVK), Terapie s využitím koní pomocí psychologických prostředků (TVKPP).....	34
4.5.4	Sport a rekondiční ježdění	37
4.6	Symbolika koně	38
4.7	Hiporehabilitační kůň	38
4.8	Apolenka hiporehabilitace, Pardubice	39
5	Členění didaktických prostředků.....	41
5.1	Hračka.....	41
5.1.1	Požadavky na hračku.....	42
5.1.2	Základní dělení hraček.....	43
5.1.3	Vhodné hračky pro děti předškolního věku s postižením.....	44
II PRAKTICKÁ ČÁST		45
6	Textilní kniha	45
7	Metodické pokyny k edukační pomůcce.....	46
8	Metoda pozorování.....	58
8.1	Vlastní práce s dítětem č. 1	58
8.2	Vlastní práce s dítětem č. 2	62
8.3	Shrnutí.....	66
Závěr.....		67
Zdroje		68

Úvod

Koně jsou symbolem síly, vytrvalosti, lásky, oddanosti, bojovnosti i věrnosti. Pomáhají lidem již dlouhou dobu v mnoha oblastech života, dokáží zorat pole, těžít dřevo, táhnou kočár, nosit nás na hřbetě, podávat sportovní výkony a být nám nejlepšími přáteli. V současné době koně pomáhají stále častěji také léčit lidské tělo i lidskou duši prostřednictvím hiporehabilitace. Hiporehabilitaci a její odvětví využívá široká škála klientů se specifickými potřebami, včetně dětí s mentálním postižením a DMO, kterými se moje bakalářská práce podrobně zabývá. Aby mohly být tyto děti kvalitně a přirozeně připraveny na setkání s koněm, péči o něj i na samotné ježdění na koni, rozhodla jsem se vytvořit didaktickou pomůcku – textilní knihu, která dětem s přípravou na aktivity s koněm pomůže.

Cílem teoretické části bakalářské práce je charakterizovat dítě předškolního věku a vymežit specifika dětí s lehkou mentální retardací a DMO. Dále definovat pojem rehabilitace a hiporehabilitace a popsat její dělení a odvětví. V poslední kapitole je představeno členění didaktických prostředků, jsou vymezeny požadavky na didaktickou pomůcku, konkrétně na hračku a popsány hračky vhodné pro děti s postižením.

Cílem praktické části je návrh a vytvoření didaktické pomůcky - textilní knihy, ke které jsou vypracovány podrobné metodické pokyny, které může využít, jak rodič, tak i pedagog dítěte. Dále v této práci nalezneme ověření efektivity didaktické pomůcky, kterou jsme zpracovala po individuální a přímé práci s dětmi s vybranými typy postižení. Původně bylo také zamýšleno vzít, po práci s textilní knihou, děti přímo ke koním. To se však z organizačních a bezpečnostních důvodů nemohlo uskutečnit.

S výběrem tématu pro moji bakalářskou práci jsem neměla příliš velký problém. Narodila jsem se do prostředí, kde je kůň součástí rodiny. Koně pro mě znamenají opravdu hodně, jsou mojí inspirací, motivací i smyslem života a trávím s nimi většinu mého volného času, proto je velmi dobře znám. Navíc mám v oblíbené malé děti a moc ráda tvořím nové věci. Spojením všech těchto atributů, vznikla moje bakalářská práce.

I TEORETICKÁ ČÁST

1 Dítě v předškolním věku

Podle Langmeiera a Krejčířové (2006) se jako předškolní věk v širším slova smyslu označuje celé období od narození až do začátku školní docházky. Předškolní období v užším slova smyslu je „věkem mateřské školy“, což může být zavádějící, protože ne každé dítě mateřskou školu navštěvuje a rodinná výchova by měla zůstat základem, na kterém mateřská škola jen staví a napomáhá k dalšímu rozvoji. Předškolním dítětem označujeme tedy dítě mezi třetím až šestým rokem života.

1.1 Hrubá motorika

Hrubou motoriku zajišťují velké svalové skupiny. Je to souhrn pohybových aktivit dítěte, postupné ovládnutí a držení těla, koordinace dolních a horních končetin a rytmizace pohybů. Dítě je schopno koordinovaně používat tělo jako celek. Systematicky se rozvíjejí pohyby trupu, těla, končetin, hlavy. Kvalitní hrubá motorika je velmi důležitá pro plný rozvoj jedince (Opatřilová, Zámečnicková, 2008).

Dovednosti hrubé motoriky pomáhají dítěti získat sebedůvěru, zdokonalit koordinaci pohybů a prohloubit samostatnost. Aktivní pohybové činnosti podporují tělesný vývoj a vedou ke zlepšení každodenních návyků. Dítě s nedostatečně rozvinutými pohybovými dovednostmi má sklony stranit se lidí nebo odmítat některé pohybové činnosti, což může způsobit společenské problémy. Koordinované pohybové návyky v oblasti hrubé motoriky je nutné rozvinout v rané fázi svého vývoje, v pozdějších letech může být zvládnutí těchto dovedností velmi obtížné.

Rozvoj hrubé motoriky probíhá především v raném věku, v předškolním věku se pouze vylepšuje (Langmeier, Krejčířová, 2006).

V průběhu předškolní edukace by měly děti získávat, upevňovat a následně zvládat tyto kompetence:

1. Pohybové dovednosti

Lokomoční dovednosti – dítě by mělo zvládat pohybovat se různými způsoby v prostoru všemi směry, ať už na základě pokynů, tak i své vlastní vůle. Dále poskakování a skákání různými způsoby a v kombinacích, skákání do různých směrů, přeskakování překážek, výskok na překážku a seskok z překážky, pohyb by mělo dítě zvládnout spolu s různými polohami nebo pohyby částí těla (tleskání, upažení, skok na jedné noze).

Dítě by mělo také umět pohybovat se společně s jedním partnerem nebo ve větší skupině, Dále by mělo zvládnout podřízení lokomoce rytmu a hudbě a pohybování v různém prostředí (na sněhu, ve vodě).

Nelokomoční dovednosti – dítě by mělo zvládat základní polohy a pohyby a být schopno je provádět podle pokynů. Důležité je, aby dítě znalo částí těla a taktéž s nimi zvládlo pohybovat podle pokynů. Dále by mělo dítě umět napodobit práci s náčiním či náradím a pohybovat se kolem různých os svého těla (sudy, obraty, kotouly).

Manipulační dovednosti – dítě by mělo zvládnout manipulovat s různým náčiním a předměty (rukama, nohama, kolena, hlavou; zvedat, nosit, předávat, kutálet, pohazovat, kopat, driblovat, balancovat). Dále by tyto dovednosti mělo umět uplatnit při spolupráci s ostatními dětmi, při ovládnutí náčiní, hrách a využívání pomůcek. Pohyb by mělo zvládat opět v různých typech prostředí s různými pomůckami - tříkolky, kola, boby, saně, brusle, kruh, sníh, voda, les, silnice. (Dvořáková, 2002).

2. Tělesná zdatnost

Dítě by mělo být schopno pohybovat se po delší dobu jednoduchými lokomočními pohyby více směry, zvládat fyzickou zátěž jemu přiměřenou, dokázat protáhnout, uvolnit a naopak zpevnit své tělo podle návodu.

3. Kognitivní a afektivní oblast

Dítě by mělo znát částí svého těla a umět je pojmenovat, znát směry vzhledem ke svému tělu (kde je vpravo, kde vlevo) Dále by mělo mít povědomí o významu svalů a síly, která umožňuje pohyb, znalosti spojené s pohybem a sportovním prostředím a zvládat dodržovat domluvená pravidla, spolupracovat při hře a dalších činnostech. Respektovat ostatní a zvládnou strach v různém prostředí (ve vodě, na sněhu, v uzavřeném prostoru). Mimo to také vyjadřovat své názory a umět si je obhájit (Dvořáková, 2002).

1.2 Jemná motorika

„Jemná motorika je řízená aktivita drobných svalů, jedná se o postupné zdokonalování jemných pohybů rukou, uchopování a manipulace s drobnými předměty“ (Opatřilová, Zámečnicková, 2008, s. 90).

V předškolním věku je nejdůležitější trénovat uvolnění paže, předloktí, zápěstí a jemné pohyby prstů, které se nejlépe rozvíjí při manipulaci s drobnými předměty.

Cílem je dosáhnout plynulého svižného pohybu ruky. Její zvládnutí je nezbytným předpokladem pro úspěšné zahájení psaní, ale i dalších manuálních aktivit ve školním prostředí. V předškolním období se dá již určit, zda bude dominantní rukou pravá či levá a děti jsou schopny používat různé nástroje. Vhodnými hračkami jsou všechny napodobeniny nástrojů dospělých, výborné je navlékání korálků, stavění stavebnic, modelína a jiné. (Budíková, 2004).

Dítě musí být schopno pohybovat nezávisle prsty, postavit palec proti všem prstům ostatním a zvednou drobný předmět klíšťovým úchopem, což lze očekávat do věku devíti měsíců. Pokud má dítě dobře vyvinutou jemnou motoriku, pak bez problémů zvládne uchopit drobné předměty do špetky, manipulovat s drobnými předměty, třídít různé předměty podle tvaru, barvy a velikosti, vykrajovat formičkami, zašroubovat matku či navléknout nit nebo korálky. Správně se obléknout, zapnout knoflíky a zip, zavázat tkaničky u bot. Stříhat nůžkami, kreslit, dokreslovat, vybarvovat, obkreslovat nebo jedním tahem spojovat body na ploše (Budíková, 2004).

1.3 Psychomotorický vývoj

Tříleté dítě se již naučilo běhat, skákat, jezdit na tříkolce, házet míčem, lézt na žebřík a poměrně dobře zvládá také udržet rovnováhu. Dokáže postavit z kostek komín a začíná si čmárat po papíře. U předškolních dětí mimo jiné dochází také ke zdokonalování pohybové koordinace a hbitosti. Děti se postupně učí a zdokonalují náročnější pohyby, při kterých musí být soustředění, pozorní a mít vyšší stupeň koordinace drobnějších pohybů jednotlivých svalů (Bednářová, Šmardová, 2007).

Předškolní věk je obdobím relativně pomalého a klidného růstu a vývoje ve všech systémech, nejvýrazněji však v nervové a pohybové soustavě, dokončuje se vývoj hrubé motoriky, rozvíjí se motorika jemná. Všechny vývojové fáze jsou nenahraditelné a úzce na sebe navazují. V případě, že sledujeme patrné odlišnosti, mluvíme o opožděném vývoji nebo o předčasné zralosti. Pokud pohybová aktivita není naplněna, reaguje organismus změnou adaptace (či maladaptací – nepřizpůsobení), tím naruší stimulaci růstu a vývoje. Důležité pro všechny děti tohoto věku je jak střídání činností, tak především tvořivá dětská hra (Háklová, 2006).

Předškolní věk je dobou zkoumání světa z různé perspektivy, pro získání a rozvoj poznání dítěte je nezbytná pohybová zkušenost dítěte s prostorem, věcmi i jinými osobami. Dítě pomocí pohybů komunikuje s okolním světem, experimentuje se svým

tělem a rozvíjí svou vůli. Pro dítě je důležité kvalitní začlenění do kolektivu vrstevníků, jejich spolupráce a uznání. Průměrná potřeba pohybu předškolního dítěte je 5 hodin denně a mimo času, kdy dítě spí nebo jí, se neustále pohybuje. Pohybovou činnost střídá odpočinek (Dvořáková, 2002).

Pro děti předškolního věku je charakteristické učení se nápodobováním, kdy dítě zpočátku určitou činnost pozoruje a poté ji zkusí samo provést. Častým opakováním se pohyby zdokonalují a při jejich učení se rozvíjí také schopnost zapamatovat si jednoduché pohybové struktury. Tato schopnost se nazývá pohybová paměť. Rozvoj pohybových schopností v předškolním věku výrazně souvisí se smyslovým vnímáním i s rozumovými schopnostmi dítěte (Borová, 1998).

V konečné fázi vývoje výrazně dozrává centrální nervová soustava, která je schopná přesněji řídit pohyby. Vytvářejí se velmi dobré předpoklady pro učení a zvládnání celé řady pohybových dovedností, jako např. označit části těla, pravolevá orientace, prostorová orientace, koordinace pohybů končetin a trupu a jejich vědomé ovládní. Dítě zvládá jízdu na kole, koloběžce, na lyžích, lépe manipuluje s různými předměty. Tuto fázi označujeme „zlatým věkem motoriky“. Nesmíme však opomenout také dostatečný rozvoj sociálních a komunikačních dovedností (Dvořáková, 2002).

1.4 Lateralita

Nejzásadnější vývoj laterality, u předškolních dětí, probíhá ve čtyřech letech, kdy dítě začíná užívat jednu ruku přednostně jako obratnější a aktivnější. Po pátém roce se lateralita horních končetin zřetelně projevuje a vyhraňuje, závěrečné ustálení probíhá až mezi desátým a jedenáctým rokem života (Bednářová, Šmardová, 2007).

1.5 Kresba

Dítě začíná spontánně kreslit okolo třetího roku života, nejprve se snaží nakreslit ovál, který je nepravidelný a postupně začne zvládat vodorovnou i svislou čáru. První dětská kresba bývá lidská postava. Nejprve tzv. „hlavonožec“ (ovál s rukama a nohama), postupně přibývají další detaily (znázorněn jednoduchý obličej, vlasy). Kolem šestého roku je kresba dokonalejší, lidská postava je zřetelně rozdělena na hlavu, trup, jednotlivé části těla jsou nakreslené na správném místě (Bednářová, Šmardová, 2007).

Ve čtyřech letech dítě kreslí základní podobu předmětu a zvýrazňuje znaky, které považuje za důležité. Nejčastěji kreslí rodinu, zvířata, domy, dopravní prostředky, slunce a přírodu. Období mezi pátým a šestým rokem nazýváme obdobím realistické kresby. Dítě

kreslí již konkrétní a sebemenší detaily (tkaničky, záclony), zvládne nakreslit křížek, trojúhelník, čtverec (Langmaier, Krejčířová, 2006).

1.6 Grafomotorický vývoj

Grafomotorický vývoj mezi třetím a čtvrtým rokem života se vyznačuje příčným úchopem s nataženým ukazováčkem, kdy dítě drží tužku v prstech. Dítě při kreslení provádí pravidelné a souvislé pohyby, čáry kreslí izolované a klikaté, pohyby provádí všemi směry, kruh umí nakreslit nejprve otevřený, pak i uzavřený.

Mezi čtvrtým a pátým rokem dokáže dítě uchopit štětec, spojit dva body čarou, vědomě mění směry při pohybu tužkou a obrazce na papíře jsou uspořádány tak, že dávají smysl. Po pátém roce umí dítě obkreslovat a kreslí se správně uchopenou tužkou (Looseová, Piekertová, 2001).

1.7 Vývoj kognitivních (poznávacích) procesů

Vývoj kognitivních procesů je u předškolních dětí velmi intenzivní a u každého dítěte odlišné, tyto odlišnosti vyplývají z vývoje nervové soustavy i zkušeností dítěte.

V oblasti zrakového vnímání se u předškolních dětí nejvíce rozvíjí vnímání barev, pozadí, figur a vnímání částí a celku. U sluchového vnímání dítěte je důležité sluchová analýza a syntéza. Základem pro rozvoj prostorových představ je vnímání senzomotorické, díky kterému dokáže dítě vnímat tři osy prostoru (horno-dolní, předozadní, pravo-levou), vzdálenost, velikosti objektu a jejich uspořádání. Vnímání času se u předškolního dítěte rozvíjí velmi pomalu, zpočátku dítě plynutí času vnímá jen díky událostem, které se kolem něho pravidelně dějí a opakují (Bednářová, Šmardová 2007).

Paměť je na počátku předškolního období spíše mimovolní, dítě si pamatuje věci automaticky a bez úmyslu, na rozdíl od druhého období, ve kterém si dítě pamatuje věci úmyslně. Paměťové procesy pracují mechanicky. Logika se rozvíjí až později.

Pro myšlení předškolních dětí je typická konkrétnost, názornost, dítě stále nedokáže myšlením zpracovat něco, k čemu nemá dostatek smyslových údajů. Myšlení dítěte není komplexní, za to je egocentrické, dítě má tendenci upravovat si realitu tak, aby pro něho byla srozumitelná a přijatelná (Čepičková, Wedlichová, 2005).

1.8 Vývoj řeči

Myšlení je velmi úzce spojeno taky s rozvojem řeči. Tříleté dítě dokáže navázat a udržet krátký rozhovor, začíná používat jednoduchá souvětí a umí krátké říkanky, i když nemá ještě dokonalou výslovnost. Díky abstrakci se ze slov, která jsou původně

spojována s konkrétními předměty, stanou všeobecné pojmy (slova s určitým obsahem). V pozdějších fázích předškolního věku se dětem rozvíjí slovní zásoba, upřesňuje se obsah slov, zlepšuje se gramatická stránka projevu a výslovnost (Klenková, 2006).

U šestiletého dítěte, které vyrůstá v přiměřeném prostředí, je komunikační schopnost na úrovni, kdy dítě umí spolehlivě komunikovat pomocí zvukových symbolů mateřského jazyka a je všestranně připravené na osvojování grafické formy jazyka. Zvukovou stránku jazyka si dítě osvojuje spontánně, grafickou se musí naučit speciálním nácvikem (Lechta, 1990).

1.9 Socializace a hra

Socializace dítěte v předškolním věku probíhá nejprve v jeho rodině. Dítě si osvojuje základní normy chování a postupně se s nimi ztotožňuje. Rodiče jsou pro dítě modely, které hrají různé role. Závislost na rodině se postupně snižuje a cílovou společenskou skupinou dítěte se stávají jeho vrstevníci, s nimi se učí jak spolupracovat, tak i soupeřit. Při socializaci předškolních dětí je velmi důležitá hra, která patří mezi hlavní činnosti dětí. Dítě okolo třech let se začíná zapojovat do jednoduchých společných her a skupinových činností. Často je váhavé a nerado se dělí o své hračky s ostatními. Čtyřleté dítě se zapojuje aktivně, přátelsky a touží po pochvale. Rádo zapojuje fantazii. Pokud se mu něco nepovede, často truceje. Dítě pětileté si rádo hraje ve velké skupině, k dětem není lakomé a chrání mladší děti. Po šestém roce dítěte, si dítě začne uvědomovat rozdíly mezi úkolem a hrou. Dokáže odmítnout nežádoucí chování a má smysl pro morálku. Zvládá se již zapojit do společenských her s pravidly a přijmout prohru (Matějček, 2005).

2 Specifika vybraných typů postižení

Následující dvě podkapitoly se zabývají vymezením specifik pro děti s vybranými typy zdravotního postižení. Konkrétně se zaměřují na předškolní dítě s DMO a předškolní dítě s lehkým mentálním postižením.

2.1 Specifika dítěte předškolního věku s lehkou mentální retardací (IQ 69 – 50)

Nejčastější příčiny lehkého mentálního postižení jsou dědičnost a deprivace. Děti s touto diagnózou jsou znevýhodněné hned dvakrát, často zdědí nedostatečné vlohy i IQ a navíc mnohdy žijí v nepodmětném prostředí. Do tří let se u těchto dětí objevuje pouze lehké opoždění psychomotorického vývoje, do šesti let další závažnější deficity (opoždění řeči, malá slovní zásoba, vady řeči, chudý obsah řeči, nedostatečná zvědavost, stereotypy ve hře, atd.). Nejvíce dětí je však diagnostikováno až při zápisu nebo nástupu do školy. Důvodem je i to, že mnoho z nich nenavštěvuje předškolní zařízení a taky daný věk dítěte. Výchovné působení a rodinné prostředí je velmi důležité a má významný vliv na rozvoj a socializaci těchto dětí (Bazalová, 2014).

2.1.1 Hrubá a jemná motorika

Dítě s mentálním postižením může mít lehce opožděnou hrubou a jemnou motoriku a poruchy pohybové koordinace. Častým projevem je neschopnost stát na jedné noze, poskočit na ní, chůze do schodů, celková neohrabanost v pohybech. U jemné motoriky se objevuje problém se zavazováním tkaniček, uchopením menších předmětů, zapnutím knoflíku, navlékáním korálků, držení pera a způsobem psaní (Pipeková, 2006).

2.1.2 Kognitivní procesy

Dítě s lehkým mentálním si vytváří zkušenosti a představy na základě nedokonalých počitků a vjemů, proto není jeho vývoj optimální tak, jako u zdravých dětí. Proces vnímání je pomalý a probíhá s určitými odchylkami. Nejčastěji se u takových dětí setkáme se zpomaleným a sníženým rozsahem vnímání, s malou schopností rozlišovat počitky a vjemy (barvy, tvary, atd.), nečinností vnímání, sníženou citlivostí hmatových vjemů, nedokonalým vnímáním času a prostoru a s nedostatečným pohybovým a sluchovým vnímáním (Švarcová, 2000).

Pozornost dítěte s lehkou mentální retardací je snadno unavitelná a sledované pole má velmi nízký rozsah. Dítě má problém soustředit se na více činností najednou, vyšší kvantitou výkonu se zvyšuje počet chyb. Po soustředění musí vždy následovat relaxace (Valenta, Müller, 2004).

Pro **paměť** dítěte je charakteristické pomalé tempo při osvojování nových vědomostí a dovedností, jejich špatné uchování a nepřesné vybavování. Dítě nedokáže z vnímaného vyčlenit to podstatné. Vědomosti, které dítě získá, neumí uplatnit v praxi. Paměť je mechanická (Pipeková, 2006).

Myšlení u jedince s mentální retardací je velmi konkrétní, bez vyšší abstrakce, s nepřesnostmi a chybami v analýze a syntéze. Myšlení je také značně nekritické s nepřesnými úsudky. Často je těžkopádné, rigidní, povrchní. Utváření pojmů je pomalé. Vážné porovnávání, generalizace, dítě má velmi omezenou schopnost abstrakce a zobecňování. Dětem s mentální retardací zcela chybí tzv. sekvenční myšlení, které znamená chápání sledu věcí a jevů (Švarcová, 2003).

Řeč je u jedinců s mentální retardací často deformovaná. Nedostatky pramení zejména z fonemického sluchu, kdy jedinec hlásky slyší, ale nerozlišuje je vůbec nebo nedostatečně. Častý problém je artikulace, ale i celkový obsah sdělení vyplývající z nedostatečného porozumění, hodnocení řeči. Jazyková necitlivost se projevuje četnými agramatismy a neologizmy. Dítě se vyjadřuje jednoduše pomocí krátkých vět, jednoznačnými a konkrétními pojmy (Vágnerová, 2004).

2.1.3 Emocionální stránka

Děti s lehkou mentální retardací jsou často emočně nevyspělé a jejich chování je typické pro nižší věkovou úroveň. Svoje city neumějí dostatečně rozlišovat, jsou buď spokojené, nebo nespokojené. Jejich citové reakce bývají často neadekvátní vnějším podnětům a neumí ovládat. Děti bývají egocentrické, vznětlivé, bojácné, úzkostné, nemají rády změny, vyhýbají se novému a neznámému často je ovládá hněv, euforie nebo apatie. Jsou závislé na pochvale, odměně a povzbuzování (Valenta, Müller, 2004).

2.1.4 Vůle a charakter

U dětí s lehkou mentální retardací je výchova vůle procesem velmi obtížným a zabere mnoho času. Časté problémy s vůlí u dětí s mentální retardací jsou nesamostatnost, nedostatek činorodosti, neschopnost řídit vlastní jednání a překonávat překážky. Proces vytváření charakteru je též ovlivňován zvláštnostmi nervové soustavy, na charakter dítěte

s lehkou mentální retardací působí životní podmínky a konkrétní prostředí, kde dítě žije. Do značné míry se podílí i rodina dítěte, konkrétně výchovný styl a přístup k jeho individualitě (Švarcová, 2006).

2.1.5 Socializace

Děti s mentální retardací setrvávají velmi dlouho v úzké vazbě s matkou, popřípadě s jiným dospělým. Děti bývají, kvůli svému postižení, často později začleněny do určité sociální skupiny, což posunuje počátek navazování sociálních vztahů mimo rodinu. Děti často nerozumí chování druhých dětí a dospělých. Mají problém s nároky a požadavky, které jsou na ně kladeny. Děti se neumějí uplatnit mezi vrstevníky a také osvojování sociálních rolí je pro ně složité. Děti nechápou a neumí rozlišit žádoucí a nežádoucí normy společnosti. Vnitřního přijetí jsou děti schopny až ke konci předškolního období nebo vůbec. Závislost na opoře a autoritě trvá velmi dlouho (Valenta, Müller, 2004).

2.2 Specifika dítěte v předškolním věku s DMO

Dětskou mozkovou obrnu (DMO) lze definovat jako neurovývojové neprogresivní postižení motorického vývoje dítěte vzniklé na základě proběhlého a ukončeného prenatálního, perinatálního či časné postnatálního poškození mozku (Kolář, 2009).

2.2.1 Formy DMO

Kudláček (2012) klasifikuje dvě základní formy DMO na formu spastickou a formu nespastickou. K formě spastické dále patří diparetická, hemiparetická a kvadraparetická forma. K formě nespastické řadíme formu dyskinetickou a hypotonickou.

Spastické formy

Při spastické formě DMO je trvale zvýšené svalové napětí (hypertonie). Vzájemná souhra svalů mezi napětím a uvolněním je narušena. Svaly jsou ztuhlé a objevuje se zvýšená reflexní pohotovost (Vítková, 2004).

Diparetická forma

Diparézu lze označit jako nejtypičtější formu DMO, při níž dochází k obrně dvou párových končetin, nejčastěji dolních. Hlavním znakem diparetické formy je nápadné stažení svalů v oblasti kyčlí, kolen a trojhlavého svalu lýtkového. Díky tomu dochází ke stažení paty vzhůru a vzniká tzv. koňská noha. Postižení nemusí být vždy symetrické,

jedna dolní končetina může být postižena více než druhá. Naučí-li se dítě chodit, pak našlapuje pouze na špičky, při addukci (přitažení) stehů mluvíme o chůzi nůžkovité. V důsledku toho může být ztížena rovnováha a často vzniká chůze kolébavá. V tomto případě chodí děti převážně s oporou. Při těžkém postižení se dítě nenaučí chodit vůbec. Diparetická forma DMO vzniká poškozením mozku především v oblasti jeho kmene, proto nebývá poškozena mozková kůra a inteligence dětí není narušena (Jankovský, 2006).

Hemiparetická forma

Hemiparéza je spastické postižení pravé nebo levé poloviny těla. Hemiparetická forma vzniká následkem poškození mozku v oblasti jedné mozkové polokoule, ta je vždy druhostranná vzhledem k postiženým končetinám. Tato forma DMO postihuje ve větší míře chlapce (Kraus a kol. 2005).

Pro tuto formu je typická převaha postižení na horní končetině, paže je nejčastěji postižena flekčně pronační kontrakturou předloktí s flexí v zápěstním kloubu a addukcí palce. Dolní končetinu nejčastěji omezuje pouze nepatrné ohnutí v kolenu (Říčan, Krejčířová, 1997).

Míru hemiparézy můžeme rozeznat podle hybnosti horních končetin: u mírné dítě zvládne pinzetový úchop a izolované pohyby prstů, u střední pouze pohyb celé ruky a u těžké dítě ruku nepoužívá (Kraus a kol., 2005).

Pokud je poškozena levá hemisféra, děti zpravidla nejeví žádné známky kognitivních poruch, u poškození pravé poloviny mozku bývá inteligence snížena, většinou se jedná o lehkou mentální retardaci (Říčan, Krejčířová, 1997).

Kvadruparetická forma

Při kvadruparetické formě DMO jsou v celém rozsahu poškozeny části senzomotorické oblasti mozkové kůry. Postižena je hlava i trup. Trup je ohnutý dozadu, díky zvýšenému svalovému napětí. Dítě má často ohnuté paže a ruce jednostranně natočeny a zaťaty v pěst. Nohy jsou natočeny dovnitř, natažené nebo ohnuté (Vítková, 2004).

Dítě s kvadruparézou nezvládá úchopy celou rukou, uchopuje pouze prsty (pinzetový úchop). V důsledku napětí zádového a šíjového svalstva je hlava držena vzadu. I obličejové svaly jsou napjaty, což způsobuje křečovitě otevřený úst. Narušena je i funkce polykání, dochází ke slintání a dítě má problém s příjmem potravy. U dětí

s kvadruparetickou formou DMO je vývoj řeči pomalý a obtížný. To samé platí u motoriky a vnímání. Objevuje se strach z pohybu a prostoru. V důsledku omezené motoriky redukuje tyto děti své smysly pouze na sluch a zrak. Dítě je závislé pouze na cizích zkušenostech, jen velmi těžko objevuje samo nové věci (Vítková, 2006).

Nespastické formy

Tyto formy dětské mozkové obrny jsou charakteristické absencí svalového napětí (Kudláček, 2012).

Hypotonická forma

Hypotonická forma DMO se projevuje nízkým svalovým napětím. Tato forma není trvalá, po třetím roce života může vymizet nebo se přetvořit na jiný typ. Chůze dítěte je nejistá, při pohybech vyžadujících jemnou motoriku se objevuje silný třes. Dalšími znaky hypotonické formy DMO jsou nekoordinované pohyby, poruchy rovnováhy, narušená jemná motorika, vada řeči, dítě začíná chodit později než zdravý jedinec a často trpí ortopedickými problémy (Vítková, 2004).

Dyskinetická forma

Při této nespastické formě DMO není dítě schopno ovládat a správně provádět volní (vůlí řízené) pohyby, koordinovat automatické pohyby a udržet posturu. Dále dítě trpí nepotlačitelnými mimovolnými pohyby, které se objevují při každém pokusu o volní pohyb. Mezi mimovolní pohyby řadíme: atetotické pohyby (vlnité, hadovité, pomalé v klidu i při činnosti), choreatické pohyby (malé, prudké, trhavé), balistické pohyby (velké, rychlé, nepotlačitelné pohyby, často celých končetin) a myoklonické pohyby (trhavé záškuby svalstva), (Kraus a kol., 2005).

2.2.2 Přidružené vady DMO

Dětská mozková obrna je postižení kombinované a u většiny případů je doprovázená dalšími přidruženými vadami, jako jsou: epilepsie, mentální retardace, vady řeči, smyslové vady, ortopedické vady (Pipeková, 2006).

Epilepsie

Epilepsie je neurologické onemocnění, které doprovází dětskou mozkovou obrnu velmi často. Charakteristické je spontánně se opakující, nevyprovokované, epileptické záchvaty (Vítková, 2006).

Podle Šlapala (1996) jsou projevy epileptických záchvatů velmi rozmanité a ovlivněné zralostí CNS. Celkem se kombinuje pět základních klinických příznaků:

- poruchy vědomí,
- motorické (křeče, ztráta nebo snížení svalového tonu, automatismy či přechodné obrny),
- somatosenzorické (parestezie, čichové, sluchové nebo zrakové halucinace),
- vegetativní (změna reakce zornic, změna barvy kůže, nevolnost, zvracení, pocení, bolesti hlavy, závratě),
- psychické (kvalitativní porucha vědomí, subjektivní prožitky).

Typické záchvaty u dětí označujeme jako:

- myoklonické (záškuby celým tělem nebo jeho částí),
- atonické (náhlá ztráta svalového tonu, prudké pády často se zraněním),
- krátké zahledění (Šlapal, 1996).

Mentální retardace

Lehká mentální retardace byla popsána v této bakalářské práci podrobně již v předchozí kapitole. Dále charakterizujeme podle Bazalové (2014) ostatní stupně mentální retardace u dětí předškolního věku.

Středně těžké mentální postižení (IQ 49 – 35)

Tento stupeň mentální retardace obvykle vzniká jako následek poškození centrální nervové soustavy. Opožděn bývá rozvoj řeči a myšlení. Dítě mluví jednoduchými větami s chudým obsahem, často s agramatismy. Také vývoj jemné a hrubé motoriky je pomalejší, trvale zůstává neobratnost, nekoordinovanost a neschopnost jemných úkonů. Děti bývají jen částečně samostatné a sebeobsluha je potřeba opakovaně trénovat. Děti jsou často emocionálně labilní, reagují afektivně a nejsou schopny samostatně řešit různé situace.

Těžké mentální postižení (IQ 34 – 20)

Těžká mentální retardace může být genetická i negenetická. Děti s těžkým mentálním postižením mají opožděný psychomotorický vývoj a jsou pohybově neobratní. Také mají značně omezené psychické procesy, poruchy pozornosti, rozvoj komunikačních dovedností je nízká, děti se dorozumívají buď jednoduchými slovy, nebo vůbec, proto převládá neverbální komunikace. U tohoto postižení se setkáme také

s nestálostí nálad a impulzivitou. Některé děti se dokáží naučit základní hygienické návyky a prvky sebeobsluhy.

Hluboké mentální postižení (IQ pod 20)

Děti s tímto postižením mají celkově poškozený celý organismus, časté jsou vady srdce, plic a poškození zraku i sluchu. Motorika je závažně omezená ve všech jejích složkách, pohyby jsou stereotypní a automatické, následkem toho jsou děti imobilní. Nejsou schopny sebeobsluhy, proto jsou krmeny sondou nebo lžičkou, vyprazdňují se do plen. Komunikují pomocí neartikulovaných hlasových projevů, většinou však vůbec, časté jsou grimasy. Děti nepoznávají své okolí (Bazalová, 2014).

Vady řeči

U dětí s DMO se nejčastěji setkáváme s těmito problémy: zaostávání orálních reflexů, hypersenzibilita nebo hyposenzibilita v ústní oblasti, poruchy koordinace rtů, čelisti a jazyka při polykání a žvýkání, poruchy polykání při jídle a pití, abnormálně vysoký a ostrý hlas nebo slabý "fňukavý" hlas při křiku, pláči nebo smíchu (Vítková, 2004).

Smyslové vady

Zrakové vady

Mezi zrakové vady u dětí s DMO patří: poruchy binokulárního vidění (tupozrakost, šilhavost), refrakční vady (krátkozrakost, dalekozrakost, astigmatismus), retinopatie nedonošených, sítnicové degenerace, albinismus, slabozrakost, nevidomost nebo totální slepota (Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007).

Sluchové vady

Podle Pipekové (2006) se sluchové vady vyskytují zvláště u dyskinetické formy DMO. Mezi ně patří: nedoslýchavost a hluchota.

Ortopedické vady

Mezi ortopedické vady patří: zkrácení Achillových a kolenních šlach, deformace kyčelního kloubu, deformace kolenního kloubu, deformace hlezna a chodidla, deformace páteře (skolióza, kyfóza, lordóza), deformace ramenního kloubu, deformace loketního kloubu, deformace zápěstí a prstů (Kraus a kol., 2005).

3 Rehabilitace

Hollý a Hornáček (2005) uvádí, že kořeny slova rehabilitace jsou v latině. Skládá se ze dvou částí, přepony re – opakovat a slovesa habilitare – uschopňovat. Re – habilitis (znovu schopný). Proces rehabilitace může primárně obnovit ztracené funkce, snížit újmy způsobené onemocněním či pomoci handicapovanému jedinci vyrovnat se svým postižením.

3.1 Ucelená rehabilitace a její složky

O ucelené rehabilitaci mluvíme tehdy, pokud důsledky nemoci či postižení nemohou být řešeny pouze zdravotnickými prostředky. Stav je trvalý či dlouhodobý a nemoc ani postižení není možné léčbou plně odstranit.

Ucelené rehabilitace je definována jako několik složek, jejichž působení se vzájemně propojuje. Jedná se o složku léčebnou, sociální, pedagogickou a pracovní. Pro kompletní ucelenost rehabilitace je důležitá hlavně včasnost, návaznost jednotlivých složek a také všestrannost (Jakobová, 2011).

Sociální rehabilitace

Sociální rehabilitace je soubor specifických činností (služeb). Ty jsou aktivními nástroji a slouží ke snížení stupně závislosti osob se zdravotním postižením. Cílem tohoto procesu je dosažení co nejvyšší míry soběstačnosti, která je nenahraditelným mezníkem k rehabilitaci pedagogické a pracovní. Dále se snaží o to, aby byl člověk s postižením schopen své znevýhodnění přijmout a v maximální míře se integrovat do společnosti. Na sociální rehabilitaci se podílí nejen profesionální instituce, charitativní organizace nebo neziskové organizace, ale také rodina či pracovní a sociální zařízení, ve kterém se jedinec se zdravotním postižením nachází (Jankovský, 2006).

Pedagogická rehabilitace

U malých dětí i mládeže je důležitá také pedagogická rehabilitace, která je zásadní složkou ucelené rehabilitace v pojetí pedagogického působení v procesu vzdělávání a v podmínkách školství. Cílem této rehabilitace je získání co nejvyššího stupně vzdělání u jedinců s postižením, dále jejich samostatnost a rozvoj v oblastech specifických dovedností (Neubauerová, 2011).

Pracovní rehabilitace

V této složce rehabilitace je nejdůležitější pomoc lidem se zdravotním postižením, kteří mají díky svému znevýhodnění omezenou možnost pracovního uplatnění. Velkou roli zde hraje podporované zaměstnávání (Jankovský, 2006).

Léčebná rehabilitace

„Léčebná rehabilitace (LR) – je ta část rehabilitace, která je zajišťována zdravotnickými rehabilitačními zařízeními. Cílem je provádět léčbu, tedy odstraňovat následky nemoci, či úrazu. LR zajišťuje zlepšení funkčního stavu, tedy zmírňování či odstranění poruch či disability“ (Neubauerová, 2011, s. 10).

Kromě odborných lékařů tvoří interdisciplinární tým rehabilitační lékař, fyzioterapeut, ergoterapeut, protetický pracovník. Dle potřeby může tento tým doplňovat psycholog, logoped, sociální pracovník. Tato rehabilitace je velmi důležitou složkou rehabilitačního procesu. Jedná se o komplex rehabilitačních, diagnostických a terapeutických postupů a opatření, která směřují k tomu, aby byl jedinec funkčně zdatný. Postupuje se jak cestou k odstranění či zmírnění funkčních projevů či disability, popřípadě cestou zpomalení progresu disability vinou onemocnění nebo vrozené vady. S léčebnou rehabilitací je nutné začít co nejdříve po odeznění akutního stádia nemoci, úrazu nebo po operačním zásahu. Souběžně s léčebnou rehabilitací musí být poskytovány i ostatní části ucelené rehabilitace, popřípadě na ni musí koordinovaně navazovat (Neubauerová, 2011).

Mezi prostředky léčebné rehabilitace patří:

- balneoterapie,
- dietoterapie,
- ergoterapie,
- canisterapie,
- **hiporehabilitace, hipoterapie,**
- expresivní terapie,
- fyziatrie, využívání fyzikální terapie (termoterapie, hydroterapie, fototerapie, elektroterapie),
- neuropsychologická terapie,
- léčebná tělesná výchova s rehabilitačními metodami (Neubauerová, 2011).

Z velkého množství prostředků léčebné rehabilitace si, v této bakalářské práci, představíme podrobně hiporehabilitaci, neboť na toto téma navazuje praktická část práce.

4 Hiporehabilitace

4.1 Definice hiporehabilitace

„Mezi terapiemi praktikovanými ve speciálně pedagogické praxi zaujímá svým způsobem výjimečné postavení terapie s účastí zvířete- tzv. zooterapie či animoterapie. Výjimečnost těchto terapií lze vysvětlit právě terapeutickým prostředkem, kterým je tady kromě člověka jiný živý tvor“ (Valenta a Müller, 2004, s. 130).

Hiporehabilitace je nejrozšířenější formou animoterapie. Chápeme jí jako komplexní léčebnou metodu, která využívá pohyby koňského hřbetu a prostředí okolo koní k terapeutickým účelům. Tato rehabilitace je určena velké oblasti klientů s fyzickými, psychickými nebo výchovnými potížemi (Pipeková, Vítková, 2001).

„Hiporehabilitací se rozumí včlenění vození se na koni nebo ježdění (hipickýcch aktivit) do komplexu opatření zaměřených na obnovení ztracené funkce, zmírnění nebo minimalizování či odstranění fyzického, psychologického, sociálního nebo mentálního handicapu pacienta nebo klienta“ (Hollý, Hornáček, 2005, s. 19).

4.2 Historie hiporehabilitace

O pozitivním vlivu jízdy na koni se před dávnými časy zmiňoval už „otec“ evropské medicíny, starořecký lékař Hipokrates (460 – 370 př. n. l.). Shodou okolností je jeho jméno velmi blízké tématice hiporehabilitace, protože zní v doslovném překladu „koňovládce“.

Nejstarší písemně zachované lékařské záznamy k hiporehabilitaci jsou Galenovy spisy. O léčebném využití koně v jeho době informuje také císař a filozof Marcus Aurelius (121 – 180 n. l.), jehož osobním lékařem byl právě Galenos s Pergamonu (130 – 199 n. l.).

Další osobností, která poukázala na pozitivní působení ježdění na koni, je lékař císařovny Marie Terezie (1717 – 1780) Van Swieten (1700 – 1772). Na jeho doporučení Marie Terezie trávila na koni velmi mnoho času, dokonce nechala vybudovat, v jejím letním sídle v Bratislavě, zahradu s jezdeckou halou.

K ježdění na koni měl velmi pozitivní a aktivní přístup náš první československý prezident T.G. Masaryk, který jezdil na koni do svých osmdesáti let (Hollý, Hornáček, 2005).

„Proč rád jezdím na koni? – protože je to nejrychlejší tělocvik. To se cvičí najednou celé tělo, ruce, nohy, plíce i srdce – jen to zkuste!“ (T. G. Masaryk)

V roce 1979 se v bývalém Československu se setkáváme s prvními snahami o provádění hipoterapie v rehabilitačním ústavu Chuchelná, kde Lewitová, Bártková, Mrůzek a Pavlíčková začali při léčbě dětí s mozkovou obrnou využívat koně plemena hucul. Tato metoda se začala od 80. let 20. století využívat i v Karviné-Darkově, v Luži-Košumbergu, ve Zbůchu, v Hrotovicích, v Janských Lázních, v Praze-Bohnicích, v Praze-Zmrzlíku, v Nové Báni, v Krompachoch, v Bratislav a na dalších místech. Tomuto rozvoji hipoterapie pomohla odborná podpora osobností v oblasti rehabilitace, jako je Velé, Lewit, Kolář v Čechách a Palát, Gúth a Čelko na Slovensku (Hollý, Hornáček, 2005).

Ve světě koordinuje rozvoj hipoterapie FRDI (The Federation of Riding for the Disabled International). Slovenská hippoterapeutická asociácia a česká hiporehabilitační společnost jsou jejími členy.

4.3 Česká hiporehabilitační společnost

Česká hiporehabilitační společnost, z. s. zkratka: ČHS je dobrovolný, neziskový, nepolitický, otevřený a nezávislý spolek, jehož posláním je rozvoj, propagace a zkvalitňování metodiky hiporehabilitace – tedy všech aktivit a terapií s pomocí koní pro osoby se zdravotním znevýhodněním a specifickými potřebami.

Cílem ČHS je sdružovat všechny zájemce o tuto činnost a v rámci své činnosti organizuje a účastní se aktivit vedoucích k naplnění jejího poslání, zejména se jedná o školení odborníků ve všech oblastech hiporehabilitace. Dále organizuje nebo pomáhá organizovat soutěže, soustředění, vzdělávací, kulturní a společenské akce. Spolupracuje při zakládání hiporehabilitačních středisek a při své činnosti udržuje kontakty a spolupracuje se všemi institucemi, orgány, organizacemi, hnutími i fyzickými a právníckými osobami, které ve jmenovaných oblastech pracují nebo je podporují.

V neposlední řadě také posuzuje způsobilost koní vhodných pro hiporehabilitaci a zacházení s koňmi v harmonii vzájemné důvěry a respektu, splňující požadavky jejich přirozených potřeb (Česká hiporehabilitační společnost, O ČHS, Stanovy, 2009).

4.4 Americká asociace hipoterapie (American Hippotherapy Association, Inc.)

Americká asociace hipoterapie (AHA), Inc. je mezinárodní organizace poskytující vzdělání a podporu při terapii s koněm jako spolehlivý způsob pro zlepšení kvality života osob se zdravotním postižením. AHA Inc. také sponzoruje výzkumy pro rozvoj technik při terapii, s cílem poskytnout klientům tu nejkvalitnější a nejindividuálnější terapii (<http://www.americanhippotherapyassociation.org/>).

4.5 Dělení hiporehabilitace

Hiporehabilitace se dělí na několik odvětví, které se odlišují svým cílem a metodikou a upřesňují terapeutický vliv koně. Vzhledem k tomu, že dělení hiporehabilitace existuje starší a současně i novodobé (mladší), uvedu ve své práci dělení obě.

Hollý a Hornáček (2005) dělí hiporehabilitaci na:

- hipoterapii – oblast lékařství,
- pedagogicko – psychologické ježdění – oblast pedagogiky,
- sport a rekondiční ježdění – oblast sportu.

Oldřich Müller a kolektiv (2014) má na hiporehabilitaci pohled modernější a dělí ji na:

- terapii s využitím koní pomocí psychologických prostředků (TVKPP),
- hipoterapie – oblast terapie,
- aktivity s využitím koní (AVK) – oblast pedagogiky a sociální sféry,
- paradrezura, paravoltiž, parawestern, paravozajství, paraparkur – oblast sportu.

V rozdělení (starším i mladším) jsou odvětví hiporehabilitace totožné pouze v oblasti sportu, další odvětví rozdělují autoři odlišně. Ráda bych popsala všechny zmíněné oblasti, protože si myslím, že každá je velmi důležitá a osobně se nepřikláním k jednomu nebo druhému dělení.

4.5.1 Hipoterapie

Hipoterapie je speciální forma léčebné rehabilitace, která v ideálním případě spojuje fyzické i psychické prvky. Název této terapie pochází z řeckého slova hippos = kůň a therapie = léčba. Kůň je ideálním terapeutickým prostředkem díky jeho trojrozměrnému pohybu těla. Dochází tak k ustavičnému střídání napětí a uvolňování těla pacienta. I přesto, že pacient je naprosto pasivní, je neustále nucen přizpůsobovat se pohybové sinusoidě koňského hřbetu. V podstatě dochází k pokusu o soulad koně a jeho jezdce.

Klient provádí balanční cvičení, které vede fyzioterapeutka na základě indikace lékaře. Hipolog nebo asistent slouží jako pomocník při přípravě a ovládání koně během terapie. Tuto metodu zajišťují až čtyři pracovníci, kdy se bere ohled na fyzický handicap a zkušenosti pacienta. Tato metoda je zcela individuální.

Když je pacient se zdravotním postižením posazen na koňský hřbet, vyloučí se z jeho aktivní činnosti jeho nefunkční, celkový pohyb rušící, končetiny. Zatímco končetiny funkční se přirozeně uvolní k fyziologickým souhybům, které dotváří obraz normální chůze a fungování celého těla. Obrazem aktivním hipoterapie je především aktivizace senzorycké integrace a rytmizující vliv a velmi silná emoční motivace. Hipoterapie je jedinou metodou, při které má jedinec s postižením možnost „projít se“ ve vzpřímené chůzi odpovídající poloze částí zdravého těla (Jiskrová, Casková, Dvořáková, 2012).

„Těžko najdeme jinou metodu, která by tělesně postiženým, zejména lidem s postižením dolních končetin, byla schopna nabídnout úplnější a dokonalejší biostimulátor lidské lokomoce a tím i koordinaci celé motoriky“ (Pipeková, Vítková, 2001, s. 132).

Cílové skupiny hipoterapie

Podle Pipekové a Vítkové (2001) je hipoterapie jako léčebná metoda indikována klientům především s těmito diagnózami:

Oblast ortopedie:

- vrozené malformace končetin,
- anomálie páteře a hrudníku,
- stavy po zlomeninách končetin,
- amputace.

Oblast neurologie:

- roztroušená mozkomíšní skleróza,
- svalová atrofie a dystrofie,
- dětská mozková obrna.

Další diagnózy jsou z *oblasti psychiatrie* (psychotické stavy, LMD, depresivní nálady, neurózy) a z oblasti interny (kardiovaskulární choroby, chronická bronchitida, obezita). Důležité jsou i subjektivní pocity pacientů v oblasti zlepšení jemné a hrubé motoriky a psychické pohody.

U dětské mozkové obrny je hipoterapie ideálním pokračováním Vojtovy metody, po níž je dítě vertikalizováno a jeví tendenci pohybu vpřed. Dále je hipoterapie indikována, pokud chceme dosáhnout zkvalitnění chůze a zrychlení reakcí proti pádu (Pipeková, Vítková, 2001).

Podmínky pro hipoterapii

Prostor a terén, kde hipoterapie probíhá, musí vyhovovat po stránce bezpečnosti a hygieny, prostor musí mít bezbariérový přístup. Hipoterapie probíhá jak uvnitř (jezdecká hala), tak venku. Hala by měla mít měkkou vystýlku a správné osvětlení. Využívá se především v zimě. Z pohledu praxe je hipoterapie venku u klientů, koní i celého týmu mnohem oblíbenější a to díky různorodému terénu i prostředí. Využívá se buď venkovní jízdárna (kavalety, cvičení) nebo samotný terén (lesy, louky, polní cesty, atd.).

Při této terapii je velmi důležitá bezpečnost, s níž souvisí také kvalitní výstroj koně a jezdce. Výstroj koně zahrnuje speciální měkké sedlo nebo dečku (opatřené madlem), vedení koně je zabezpečeno krátkými otěžemi. Výstroj klienta musí splňovat základní bezpečnostní podmínky, do kterých patří: bezpečnostní helma, bezpečnostní vesta, pevná obuv, popřípadě další individuální pomůcky a chrániče těla (loktů, kolen). K dalšímu vybavení patří technická zařízení, nástupní rampy nebo hydraulické zvedáky (Hollý, Hornáček, 2005).

Průběh hipoterapie

Kůň je svým vodičem (hipologem) přiveden k nasedací rampě, ze které je klient usazen do vybrané polohy. Hipoterapii vede fyzioterapeut s pomocí asistentů. Vodič vede dle jeho pokynů koně v kroku, prodlužuje, nebo zkracuje jeho krok, zpomaluje ho a zrychluje, mění směry, zastavuje koně a rozchází se s ním.

Existuje mnoho hipoterapeutických cvičení, udává ho rehabilitační program individuálního pacienta, který stanoví odborný lékař po vyšetření. Mezi základní dovednosti patří nasednutí na koně (pomocí rampy) a správný sed na koni. Jedním z cvičení je volná jízda na koni, navození stabilizovaného sedu a pravidelné dýchání. Další cviky jsou např. předklon k šíji koně, natažení horních končetin vpřed, pohlazení koně – kůň stojí, záklon, leh na koně, horní končetiny volně spuštěny dolů podél boku koně – kůň v klidu, střídavé upažení a následné vzpažení horních končetin při jízdě, rotace hlavy na strany při jízdě, jízda se zavřenými očima – důvěra, postupné uvádění postižených částí do správných poloh. Mezi složitější cviky můžeme zařadit např. překonání kavalety společně s koněm, slalom kolem kuželů, cviky s míčky a kroužky nebo samotné řízení koně (Müller a kol., 2014).

4.5.2 Léčebné pedagogicko – psychologické ježdění

Starší označení léčebné pedagogicko – psychologické ježdění je psychoterapie a socioterapie prováděná prostřednictvím koně. Kůň koriguje psychické a fyzické příznaky vyvolané duševní chorobou, poruchy chování dětí a adolescentů. Řídí ji kvalifikovaný odborník zabývající se příslušnou problematikou klienta ve spolupráci s hipologem a pomocníky (Müller a kol., 2014).

Léčebně pedagogicko – psychologické ježdění není pouze jízda na koni, ale hlavně kontakt s koněm, jako s živou bytostí. Principem práce s klientem v této oblasti je neustálé sledování psychického stavu jedince a využití momentálních pozitiv pro dosažení určitého cíle. U klientů je možné získat důvěru k terapeutovi a postupně k dalším lidem. Jedinci se učí poznání sebe sama, svých schopností a dovedností. Kůň je pro klienty velkou dávkou motivace (Hollý, Hornáček, 2005).

Cílové skupiny pedagogicko - psychologického ježdění

Pipeková a Vítková (2001) vymezuje tyto cílové skupiny pedagogicko – psychologického ježdění.

Klienti s omezenou schopností učení

Těmto klientům se díky koni snadněji ukládají pohybové zkušenosti, nové poznatky a zážitky, které jsou emocionálně podbarveny.

Klienti s nápadnostmi v chování

Kontakt s koněm má velký vliv na psychiku, proto je účinně využíván při nápravě poruch chování a to, jak ve vztahu k rodině, tak vrstevníkům nebo okolí. Při ježdění

přebírá kůň roli vychovatele zcela mimovolně a přirozeně, díky tomu klient jeho autoritu plně akceptuje.

Klienti smyslově postižené

Pro tyto klienty je ježdění spíše zábava a relaxace. Díky ježdění mají pocit seberealizace, samostatnosti a i když neslyší nebo nevidí, mohou ovládat tak velké zvíře jako je kůň, čímž roste jejich sebevědomí. Dále samotná přítomnost koně a jízda na něm podporuje rozvoj jemné i hrubé motoriky (důležitá po nevidomé klienty) a nabízí ideální vizuální podmínky (důležité pro neslyšící klienty).

Klienti duševně postižené

Specifickou kategorií jsou někteří mentálně a zdravotně handicapovaní, kteří se nezvládají se svým postižením vyrovnat, jejich odlišnost je omezuje a brání jim žít běžným životem. U této cílové skupiny se často setkáváme s deprivací, absencí citových vazeb a následnému nevhodnému chování, které omezuje zpětný kontakt s okolím. Kůň je pro tyto klienty emotivní a stimulační prvek, který je umí jednoduše zaujmout.

Ať už menším, větším nebo dospívajícím dětem může práce ve stáji a péče o živého tvora smysluplně vyplnit volný čas a získají odpovědnost za jinou živou bytost. To zlepšuje jejich sebedůvěru, upevní pocit kontaktu s okolím, zvýší sebehodnocení, zmírní agresivitu, rozvine spolupráci, pomůže najít vlastní identitu nebo nahradí závislost - alkohol, drogy, gamblerství (Pipeková, Vítková, 2001).

Aktivity pedagogicko - psychologického ježdění

Aktivity dělíme na individuální a skupinové. Individuální využívají především klienti, kteří mají problém se začleněním do kolektivu. A jejich chování by mohlo působit negativně na celou skupinu. Jedná se o klienty s asociálním, antisociálním chováním nebo s chováním agresivním. Cvičení a práce jsou navržena tak, aby měl klient, co největší kontakt se zvířetem a mohl si k němu vytvořit pozitivní vztah. Kůň velice trpělivě snáší neverbální komunikaci, což je pro klienty, kteří se ze začátku nechtějí projevovat slovy velkým přínosem.

U aktivit skupinových se setkáme s klienty obdobné diagnózy, a to především kvůli výběru náročnosti prováděných činností. Dbáme také na osobnosti jedinců ve skupině. Klienti se zde učí vzájemné spolupráci, odpovědnosti a důvěře k druhým. Kůň je vždy pojítkem této skupiny (Hollý, Hornáček, 2005)

Bugalová (2008) dělí aktivity pedagogicko – psychologického ježdění na: **činnosti bez aktivního zapojení koně** (kůň, historie koní, plemena, ukázky jezdeckého vybavení a pomůcek, první pomoc, řešení situací, bezpečnost), **práce ve stáji** (úklid a příprava stáje, čištění koně, krmení koně, příprava koně na ježdění), **jízda na koni a hry s pomůckami** (míčové hry, hry s kroužky, slalom s kuželů, štafetové hry, trasa s překážkami, motivační procházky), **kreativní činnosti s tematikou koní** (výtvarné činnosti, tanec s koňmi, divadlo s koňmi, zpěv, zdobení koní).

Tyto aktivity jsem se rozhodla popsat na základě své vlastní zkušenosti s koňmi a návštěvy Apolenky (hiporehabilitační středisko).

Činnosti bez aktivního zapojení koně

- **kůň, historie koní, plemena** – často je velmi důležitá také teorie. Je důležité klienty seznámit s tím, jak se kůň chová a jak se máme my chovat k němu, čím se živí, s jeho historií nebo s druhy plemen. Rozšíří se tak pojem slova kůň a klienti budou znát důležité informace, než se seznámí s koněm v praxi.
- **ukázky jezdeckého vybavení a pomůcek** – ukázka vybavení je nezbytnou součástí přípravy na další aktivity i jízdu na koni. Klientům pomáhá pochopit, jak jednotlivé pomůcky a vybavení funguje, k čemu slouží a jak ho správně používat.
- **první pomoc, řešení situací, bezpečnost, atd.** – bezpečnost při jakékoliv činnosti, u živých tvorů obzvlášť, je nejzákladnější a nejdůležitější prvek, díky kterému předcházíme problémům, komplikacím a zraněním.

Práce ve stáji

- **úklid a příprava stáje** – klientům je důležité vysvětlit, že jízdě na koni předchází také péče a starost o koně a to proto, aby byl spokojený, zdravý a práce ho bavila. Mezi nedílnou součástí péče o koně řadíme také úklid a přípravu stáje (místování = čištění boxu, doplňování vody a sena, atd.) péče nejen o koně, ale i o stáj dodává klientům pocit samostatnosti a potřebnosti. A touto prací může koni oplatit, že ho nechal svést na svém hřbetě.
- **čištění koně** – na čištění koně používáme mnoho různě jemných a hrubých kartáčů, dále hřebílko, hřeben, houbu, kopytní háček, štětec na kopyta, nůžky, stahovač vody, stěrku, atd. Všechno toto vybavení se liší svým tvarem, materiálem, barvou i velikostí, proto u klientů vzbuzuje velký zájem a při čištění koně navíc rozvíjí hrubou i jemnou motoriku. Kůň jako živá bytost vyzařuje teplo,

velkou energii a má velmi příjemnou hebkou srst. Jeho přítomnost tak vyvolává u klientů spokojenost a bezpečí. Na koně se snažíme působit, ať už hlazením nebo čištěním vždy jemně a dáváme mu jasné náznaky, co se bude dít a kde se ho chystáme dotýkat.

- **krmení koně** – u většiny lidí, ať už zdravých či nemocných, malých dětí nebo dospělých, vyvolává to, že mohou koně nakrmit (podat mu z ruky tvrdý chleba, mrkev, přinést mu kbelík s vodou nebo seno) vzrušení a radost. Pamlsky podáváme koni vždy na otevřené dlani, aby nás nemohl při přebírání jídla nechtěně kousnout.
- **příprava koně na ježdění** – než začneme jezdit na koni, musíme ho patřičně připravit a „ustrojit“ do potřebné výstroje. Ta je velmi rozsáhlá, některé vybavení potřebujeme vždy, některé jen při určitých činnostech nebo sportech. Mezi základní vybavení koně patří: uždění s udidlem a otěžemi nebo ohlávka s vodítkem, podsedlová dečka, sedlo nebo podložka s madly.

Jízda na koni a hry s pomůckami

- **míčové hry**
- **hry s kroužky**

Samotná jízda na koni je už sama o sobě velká zábava, ale klientům (především malým dětem) jí můžeme zpestřit různými pomůckami. Různě velké, barevné míče i kroužky jsou ideální. Můžeme je házet na určitý cíl, předávat si je (s terapeutem nebo s ostatními klienty), cvičit s nimi, nebo s pomocí vlastní fantazie vymýšlet příběhy a ty na koni předvádět (např. žlutý míč je sluníčko, když sluníčko vychází – míč je nad hlavou, když jde sluníčko spát – míč je za zády).

- **slalom z kuželů** – překonat slalom je pro klienty další podnět k tomu, aby se sami snažili koně ovládat, popřípadě splynout s jeho méně obvyklým pohybem (kličkováním mezi slalomem).
- **štafetové hry** – tyto hry podporují a zlepšují spolupráci mezi jezdcem a koněm, když se snaží např. přenést hrníček s vodou od jednoho stanoviště k druhému a nic nevylít, ale také mezi dalšími klienty, kteří si při jízdě na koni musí některou z pomůcek předat, něco si pošeptat, atd.
- **trasa s překážkami** – trasa s různými typy překážek, kavalet, praporků, kuželů, atd. opět také velmi efektivně zlepšují spolupráci a důvěru koně a jezdce.

- **motivační procházky** – pro klienty, které je potřeba k jízdě a spolupráci s koněm namotivovat, můžeme využít procházek s koněm, např. po lese, kde rozmístíme jejich oblíbené pohádkové postavy, které musí hledat a povídat o nich. Tato aktivita je velmi kreativní a individuální a je jen na nás, co si pro klienta připravíme a jak ho budeme motivovat.

Kreativní činnosti s tematikou koní

- **výtvarné činnosti** (zdobení stáje obrázky, atd.),
- **tanec s koňmi,**
- **divadlo s koňmi,**
- **zpěv** (písničky a říkanky o koních),
- **zdobení koní** (zaplétání hřívy, ocasu, malování barvami na koně, atd.).

Využití her a činností je velmi rozmanité, záleží pouze na fantazii terapeuta. Důležité je při jakékoli práci s koněm dodržovat bezpečnostní pravidla, koně jsou, přes všechen náročný výcvik, živé individuální bytosti. Je také nezbytné koně chválit a odměňovat je, aby neztrácel motivaci pro další práci. I když to člověku nemusí připadat, pro koně je tato činnost náročná a po práci kůň vyžaduje odpočinek. (Bugalová, 2008)

4.5.3 Aktivity s využitím koní (AVK), Terapie s využitím koní pomocí psychologických prostředků (TVKPP)

Česká hiporehabilitační společnost uvádí tyto definice:

Aktivity s využitím koní (AVK)

Disciplína hiporehabilitace, původně známá pod názvem léčebně pedagogicko – psychologické ježdění. AVK je metoda speciální/sociální pedagogiky a práce, využívající prostředí jezdecké stáje, kontakt s koněm a vztah s ním jako prostředek motivace, aktivizace a vzdělání u lidí s e specifickými potřebami (Müller a kol., 2014).

Terapie s využitím koní pomocí psychologických prostředků (TVKPP)

Disciplína hiporehabilitace, původně spadala také pod název léčebně pedagogicko – psychologické ježdění. V tomto případě se však jedná o metodu psychoterapie, která ke své práci využívá nabídku možností prostředí okolo koně. Tuto terapii, prostřednictvím koně, zajišťuje psychoterapeut, psycholog, psychiatr a odborně proškolený personál (Müller a kol., 2014).

Základní oblasti AVK a TVKPP

Hlavní rozdíl mezi oběma disciplínami je v jejich působení na rozdílné oblasti. Zároveň od sebe nelze žádnou z oblastí oddělit, neboť se všechny vzájemně prolínají. Společně AVK a TVKPP stimulují čtyři základní oblasti jedince (Velemínský, 2007).

Tělesná stimulace

Tato oblast se velmi úzce prolíná s hipoterapií, při jízdě na koni se klient přizpůsobuje trojdimenzionálnímu pohybu koňského hřbetu. Dochází tak ke zlepšení rovnováhy, koordinace pohybů, rytmizace organismu, reedukaci chůze, dále k úpravě pohybové symetrie a pohybů svalů v těle. Jedinec si také, díky jízdě na koni, lépe zvykne na vnější podněty v okolí a zvýší se tak jeho sebedůvěra. Cílem této stimulace je podpora klienta v pohybových aktivitách. Tělesnou stimulaci můžeme vyvolat hlazením nebo čištěním koně, voděním koně a jízdou na něm. Všechny aktivity jsou velmi přirozené a klienti netuší, že vlastně procvičují pohybové schopnosti (Rynešová, 2012).

Psychická stimulace

Sociální faktory a psychické působení je v rámci těchto disciplín velmi důležité. Kůň nabízí mnoho možností a výchovných postupů, kterými se odborníci snaží ovlivnit vztahy, emoce a kognitivní stránku klienta. Nejčastěji se setkáváme s narušením vztahu k sobě samému nebo k okolí. Například děti neuznávají autoritu, dospělí mohou mít sklony k sebevraždě nebo k závislosti. Proto je tak motivační vztah s koněm, se kterým se přátelství a láska navazuje snáze než s člověkem, je však skvělým základem práce pro vztahy mezi lidmi (Müller a kol., 2014).

Sociální stimulace

Sociální stimulace podporuje zdravé sebevědomí, správné sebehodnocení a sebereflexi, stimulaci vůle, motivaci, zájmy a formování vztahů ve skupině. Když pozorujeme klienta při komunikaci s koněm, zjišťujeme, jak jedná v běžném životě, a díky koni a tomu, že poslouchá po čase perfektně klientovi pokyny, můžeme toto jednání změnit (Rynešová, 2012).

Preventivní stimulace

O preventivní stimulaci mluvíme tehdy, pokud se během terapie stane pro klienta kůň „koničkem“, v tomto případě má klient mnohem větší šance vrátit se do normálního života a adaptovat se na podmínky, ve kterých selhal (Hermannová, 2014).

Indikace AVK a TVKPP

Podle Müller a kol. (2014) se aktivity s využitím koní a terapie s využitím koní pomocí psychologických prostředků nejčastěji indikuje těmto klientům:

- děti s poruchami učení a chování,
- děti s vadami řeči,
- osoby s mentálním postižením,
- osoby se smyslovými vadami,
- osoby duševně nemocné,
- autismus,
- osoby s poruchami příjmu potravy,
- osoby se závislostmi,
- klienti, kteří se obtížně sociálně začleňují.

Každý klient projde psychologickým vyšetřením, po něm je každému individuálně vytvořen terapeutický plán, který obsahuje dílčí i celkové cíle pro daného klienta (Müller a kol., 2014).

Techniky využívané v AVK a TVKPP

V první řadě se klienti dozvědí základní informace o koních, jezdeckém vybavení, atd. Na druhém místě je přímý fyzický kontakt s koněm (hlazení, objímání), dále práce ve stáji (podestýlka, úklid) a péče o koně a příprava koně na práci (krmení, čištění, sedláni, uzdění). Jako poslední, a pro klienty nejoblíbenější a zároveň nejnáročnější, je samotné vodění koně na vodítku a jízda na něm, která je obohacena různými druhy cvičení a her (Müller a kol., 2014).

Příklady her:

- hry na uvolnění a odreagování,
- hry sloužící k rozvoji vyjadřovacích schopností,
- hry určené pro podporu sociální výchovy,
- hry určené k rozvoji tvořivosti,
- hry pro rozvoj samostatnosti,
- hry na rozvoj důvěry,
- hry s imaginací,
- relaxační hry,

- hry určené k rychlé reakci a přizpůsobivosti,
- hry na spolupráci.

Během všech činností, je důležité klienta správně motivovat a sledovat jeho reakce, tak terapeut zjistí, co se klientovi líbí a co ne, co mu jde a na čem je potřeba dále pracovat. Nejpodstatnější věcí je bezesporu bezpečnost, která by měla být vždy na prvním místě (Müller a kol., 2014).

4.5.4 Sport a rekondiční ježdění

„Na rozdíl od ostatních metod je založeno na aktivním ovládnutí koně pacientem. Pacient se učí jezdit na koni s použitím speciálních pomůcek nebo změněné techniky jízdy a eventuálně se zúčastňuje sportovních soutěží. Jízda na koni je jedním z mála možných sportů, které může tělesně postižený člověk provozovat. Ve většině případů pacient začíná s hipoterapií a sportovní ježdění na ni navazuje“ (Pipeková, Vítková, 2001, str. 134).

Jízda na koni je vhodná pro udržování a zvyšování fyzické kondice a umožňuje handicapovaným lidem vyrovnat se se svým postižením a prostřednictvím sportovních soutěží se zařadit mezi zdravé vrstevníky.

Parajezdectví

Kůň na parajezdectví je speciálně vybraný a trénovaný, tím je zajištěna co největší bezpečnost pro jezdce. Trenéři musí mít znalost o zdravotním stavu svých jezdců a tomu přizpůsobit trénink. Aby jezdec dosáhl svých cílů, je potřeba několik vyškolených pomocníků, většinou dobrovolníků. Do parajezdectví patří tyto disciplíny: paradrezura, paravoltiž, parawestern, paravozatajství, paraparkur. Všechny tyto disciplíny jsou přebrané a upravené z klasického jezdeckého sportu (Lantelme, 2009).

Paradrezura

Mezi nejrozšířenější jezdeckou disciplínou a zároveň jedinou olympijskou disciplínou patří paradrezura. Paradrezura je totožná s klasickou drezurou a řídí se jejími pravidly. Jediným rozdílem jsou specifické úpravy a doplňky, které se týkají především klasifikace handicapu a kompenzačních pomůcek. Paradrezurní jezdci mají také své úlohy vydávané FEI (Mezinárodní jezdecká federace). Handicapovaní jezdci většinou nemohou používat svoje tělo ke klasické a správné jízdě na koni, proto jednotlivé úkony a pohyb kompenzují pomocí schválených a odpovídajících pomůcek. Použití kompenzačních pomůcek (např. použití hlasu, poutka na otěžích, uchycení třmenů, speciální úpravy sedla atd.) se přísně sleduje. Jezdec nesmí použít nic jiného, než má

zapsané ve své klasifikační kartě, kterou vystaví FEI. Úkolem rozhodčích paradrezury je hodnotit koně a provedení daného cviku, nikoliv jezdecký styl. Parajezdec nesmí působit na koně bolestivě nebo nepříjemně (Lantelme, 2010).

4.6 Symbolika koně

„Kůň provázel člověka ve válkách, tahal jejich vozy a zoral lány země. Dlouho dobu byl nejvýznamnějším dopravním prostředkem a nejrychlejším zvířetem, který člověk dokázal domestikovat. V mnoha kulturách byl nejdůležitějším posvátným zvířetem. Kůň je symbolem síly, symbolem strategického, hospodářského a reprezentačního postavení. Symbolika koně v hiporehabilitaci je velmi významná. Využívá se jí hlavně jako motivačního činitele pro práci klientů s koňmi“ (Müller a kolektiv, 2014, s. 455).

4.7 Hiporehabilitační kůň

Hiporehabilitační kůň pracuje a pomáhá v oblasti hipoterapii, aktivit s využitím koně i v oblasti psychoterapie pomocí koně. Hiporehabilitační kůň musí být starší pěti let. Konečná hranice věku hiporehabilitačního koně neexistuje. I když se může zdát, že starší a klidnější kůň je na hiporehabilitaci vhodnější, není tomu tak. Mladší koně mají mnohem lepší mechaniku pohybu a zdravý hřbet. Hiporehabilitace se nesmí provádět na hřebcích, pouze na valaších (vykastrovaný hřebeček) a klisnách.

Plemena koní pro hiporehabilitaci nejsou nijak vyhrazena. Každé plemeno koně má jinou stavbu těla, jiné pohyby, odlišné chody, klientům je přiřazován pro ně nejideálnější kůň. Proto jsou odlišnosti daných plemen velmi důležité a nezbytné. Také povaha koně hraje velkou roli při výběru. Kůň musí být klidný, spíše s flegmatickým temperamentem, trpělivý, ohleduplný, nelekavý a musí mít rád kontakt s lidmi, nesmí mu vadit dotyky ani hluk. Bez těchto charakterových vlastností nemá cenu s koněm dále pracovat jako s koněm hiporehabilitačním.

Aby kůň mohl začít pracovat v oblasti hiporehabilitace, musí splnit Specializační zkoušku pro koně a pony zařazené do hiporehabilitace neboli Licenci rehabilitačních koní, která zaručuje, že je kůň dokonale připraven.

Výcvik a příprava na licenci nelze definovat, každý kůň je jiný a potřebuje individuální přístup. Výcvik se skládá z práce ze země, z práce pod sedlem, z přípravy

pro práci potřebné pro vykonávání hiporehabilitace, práce na dvou lonžích, lonžování, záprahu a těžkého tahu.

Pro hiporehabilitační praxi je nejdůležitější, aby kůň uměl klidně přistupovat k nástupní rampě zprava i zleva, setrvat u ní v nehybnosti během manipulace s klientem, musí perfektně zvládat madlení, sedláni, uvazování, čištění, vodění jak u hlavy tak zezadu na dvou lonžích. Nenahraditelná je také klidná reakce na různé pomůcky, které se v HR používají (míčky, zvukové pomůcky) atd. Dále by se měl výcvik zaměřovat na přípravu na různé situace, které mohou v rámci lekcí nastat – příjezd invalidního vozíku, pád berlí, hlasové a jiné projevy některých klientů, příjezd auta, běhání psa atd.

Pro hiporehabilitačního koně je jeho práce velmi fyzicky i psychicky náročná, proto musí být dostatečně dobře živený, žít v čistotě, musí mít dostatek prostoru a času na to odpočívat a trávit čas s ostatními koňmi. Důležitý je také další pohyb, než pohyb při hiporehabilitační práci, ať už přirozený pohyb ve výběhu nebo při klasickém ježdění se zdravým jezdcem. (Česká hiporehabilitační společnost, Hiporehabilitační kůň, 2009).

4.8 Apolenka hiporehabilitace, Pardubice

Sdružení občanů Apolenka - hiporehabilitace započala svojí práci v roce 2010 a řídí se Zákonem o sociálních službách (Zákon č. 108/2006 sb.). Cílovou skupinou jsou osoby se zdravotním postižením - tedy tělesným, mentálním, smyslovým, duševním či kombinovaným. Na věku klienta nezáleží. Apolenka pomáhá s navazováním kontaktů ve společnosti a s okolním prostředím, sociálně terapeutické činnosti – individuální i skupinové, využívá metody animoterapie - prostřednictvím přímého kontaktu se zvířaty podporuje rozvoj komunikace, motoriky, sebeobsluhy, sociálních dovedností, psychickou pohodu, kognitivní schopnosti atd. Fakultativní činností je hiporehabilitace, která využívá jízdu na koni. Dále nabízí pomoc při uplatňování práv a oprávněných zájmů a základní sociální poradenství. Apolenka poskytuje pomoc až 150 klientům za rok, kterým se aktivně věnuje. Činnost Apolenky se opírá o spolupráci s řadou organizací, finanční podporu donátorů a sponzorů, ale také o dlouhodobou nezištnou pomoc mnoha dobrovolníků i hostování studentů při odborných stážích. Všechny úkony jsou poskytovány zdarma. Za využití koně při fakultativní činnosti je vybírán příspěvek na provoz koně podle aktuálně platného ceníku (150,- Kč/ 30 minut).

Díky projektu „Práce jako koníček“ financovaného z Evropského sociálního fondu prostřednictvím Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost a ze státního rozpočtu ČR, začala Apolenka nabízet pracovní místa a uplatnění na trhu práce pro osoby se zdravotním postižením. Projekt byl natolik úspěšný, že i po jeho skončení Apolenka dále nabízí pracovní pozice a to v rámci poskytování služeb sociální rehabilitace. Cílovou skupinou jsou zdravotně postižení klienti, především z Pardubického okresu, kteří musí být starší 18 let a mají zájem o pracovní uplatnění. Primárně jsou přijímány osoby s kombinovaným postižením v lehké formě. Apolenka má deset pracovních míst pro zdravotně postižené (pět pro zahradníky a pět pro ošetřovatele hospodářských zvířat) (Apolenka hiporehabilitace, Služby v Apolence, 2016).

5 Členění didaktických prostředků

Josef Maňák (2003) definuje didaktické prostředky jako základní prvky výchovně vzdělávacího procesu. V tomto procesu na sebe navzájem působí čtyři komponenty. Mezi tyto komponenty patří:

- Obsah výuky, učivo, jeho struktura,
- Učitel, vyučování (zprostředkování učiva žákům, řízení jejich učební činnosti),
- Žák, učení (proces osvojování učiva žáky),
- Didaktické prostředky (učební pomůcky a technické vybavení). (Maňák, 2003)

Učební pomůcky a technické vybavení

Didaktické pomůcky představují: skutečné předměty, přírodniny, preparáty, výrobky, modely (statické, dynamické), přístroje, zobrazení (obrazy a nákresy na tabuli, nástěnné obrazy, obrazové soubory, fotografie), symbolická zobrazení (schémata, grafy, diagramy, plány, mapy), nosiče statických obrazů (folie pro zpětný projektor, diafilmy, diapozitivy), nosiče dynamických obrazů a zvuku (videopásky, filmy), zvukové pomůcky (hudební nástroje, CD, magnetofonové pásky, dotykové pomůcky (reliéfové obrazy, texty slepeckého písma), nosiče počítačových programů (diskety a CD), literární pomůcky (učebnice, sbírky úloh, čítanky, slovníky, encyklopedie, knihy, texty psané na tabuli), (Šimoník, 2005).

Do didaktické techniky se řadí: tabule (klasická, magnetická, flanelová a plexitová), magnetofony, přehrávače CD, jazykové laboratoře, sluchátková zařízení, přístroje pro statickou projekci (zpětné projektory, diaprojektory, epiprojektory), přístroje pro dynamickou projekci (videomagnetofony, filmové projektory, televizory, počítače a počítačové sítě (Šimoník, 2005).

5.1 Hračka

Mezi nejčastější didaktické pomůcky, pro děti předškolního věku, bezpochyby patří hračky. Na hračky se klade, tak jako na ostatní didaktické pomůcky, mnoho důležitých požadavků.

5.1.1 Požadavky na hračku

Duplinský (1993) klasifikuje čtyři základní požadavky na hračku.

1. zdravotní (bezpečnost a hygiena)

Hračka by měla být vždy čistá, s tím souvisí i to, jak dobře je hračka čistitelná. Dále musí být hračka bezpečná, neměla by mít ostré hrany a neměla by obsahovat malé části, které by mohlo dítě snadno vdechnout, hračka musí být stabilní a velká. Materiál, ze kterého je hračka vyrobena, musí být zdraví neškodný (tedy nedrobnivý, netříštivý, protialergický, nesmí se olupovat a uvolňovat barvy a laky při omývání, atd.). Každá hračka musí být vhodná k danému věku dítěte.

2. výchovné a pedagogické

Kvalitní hračka přispívá k duševnímu i fyzickému vývoji dítěte (jemná a hrubá motorika), Výchovný a pedagogický obsah splňuje hračka, která má pro dítě podnětový, vývojový nebo cvičný smysl a dítě z ní má přirozenou radost. Správná hračka dále upevňuje získané kompetence dítěte, učí ho novým věcem, motivuje dítě k dalším činnostem a rozvíjí představivost a fantazii.

3. Sociální

Hra a s ní spojená hračka je často prostředkem pro rozvoj mezilidských vztahů, ať už mezi dětskými vrstevníky při hře nebo ve vztahu k dospělým. Přístup k dané hračce ovlivňuje fakt, od které osoby či při jaké příležitosti dítě hračku dostalo.

4. Estetické

Kvalitní hračka z hlediska estetického je taková hračka, která snadno upoutá pozornost dítěte (barva, tvar). Zpočátku dítě preferuje barevnou a tvarovou jednoduchost, s vyšším věkem roste zájem o složitější tvary. Dítě snadno toleruje poškození, které má vliv na funkčnost hračky, pokud je však hračka viditelně rozbitá nebo špinavá, dítě o ní často zájem ztrácí.

5.1.2 Základní dělení hraček

Borecký (1982) uvádí tato dělení:

Dělení podle věku:

- kojenci do 1 roku,
- batolata od 1 do 3 let,
- předškolní věk 3-6 let (zájmy dětí se začínají odlišovat, hračky pro předškolní děti by měly přispívat k přípravě do školy, např. divadélko, stavebnice, počítadlo, tabule, koloběžka),
- mladší školní věk do 10 let,
- starší školní věk nad 10 let.

Dělení podle pohlaví:

- dívčí hračky (panenky, nádobíčko, kočárek),
- chlapecké hračky (autíčko, autodráha, pistole).

Dělení podle materiálu: hračky textilní (loutky), dřevěné (houpačka), kovové (koloběžky), gumové (míč), plastové (panenka, autíčko), skleněné (korálky), keramické (nádobíčko), papírové (pexeso), optické (dalekohled), hudební (bubínky), polytechnické (stavebnice).

Dělení podle pohybového systému:

- bez pohybového systému (odrážedlo),
- s jednoduchým pohybovým systémem (autíčko na setrvačnicku),
- s elektrickým/ elektromagnetickým pohonem (hračky na baterii, akumulátor, střídavý elektrický proud).

Ovládání hraček: ruční, automatické, kombinované

Dělení podle původu: průmyslově vyrobené, etnické, amatérské, lidové, umělecké.

5.1.3 *Vhodné hračky pro děti předškolního věku s postižením*

V této bakalářské práci se konkrétně zaměřuji na předškolní děti s lehkým mentálním postižením a děti s dětskou mozkovou obrnou, proto se i v této kapitole zaměříme na děti s mentálním a tělesným postižením.

Děti s lehkým mentálním postižením

Děti s mentálním postižením si často hrají o mnoho méně než stejně staré zdravé děti, proto potřebují silnější podněty ke hře. Většinou preferují jednoduché, schématické činnosti, které se opakují stále dokola. Dětem mnohdy chybí nápady, jak hru zpestřit, proto jsou vhodné hračky s konkrétními srozumitelnými znaky (např. kostky, na nichž jsou namalována okna a dveře, inspirující děti ke stavbě domu). Barva a tvar hračky musí představovat reálný obraz věcí, to zabrání tomu, aby bylo dítě zmatené. Důležitý je u hračky dohled, dítě s mentálním postižením se snadno zraní nebo nechtěně ublíží jinému dítěti (Mišurcová, 1989).

Děti s tělesným postižením

Děti s tělesným postižením si, na rozdíl od dětí mentálně postižených, mohou hrát s celou škálou hraček, jež jsou pro zdravé děti. Vhodná hračka může přispět k pomoci při pohybu z místa na místo (např. houpací kůň) nebo při rehabilitaci oslabených svalových partií a snížené pohyblivost kloubů (kostky, plyšová zvířátka, panenky, atd.). Také při amputacích, navykání dítěte na protézu a její ovládání, má hračka obrovský vliv (Mišurcová, 1989).

II PRAKTICKÁ ČÁST

Východiskem pro cíl praktické části se stala edukační potřeba. Děti s diagnózou DMO, děti s mentální retardací a mnoha dalšími postiženími v rámci rehabilitace využívají hiporehabilitaci, kde se možná poprvé v životě setkají s opravdovým živým koněm. Jedním ze způsobů, jak tyto děti motivovat a připravit na aktivitu s koňmi, rozšířit jejich vědomosti v oblasti péče o koně a přiblížit jim jezdecké prostředí, je využit didaktickou pomůcku vhodnou k jejich postižení i věku.

Cílem praktické části je návrh, vytvoření a následné ověření efektivity konkrétní edukační pomůcky - textilní knihy, určené pro přípravu a motivaci předškolních dětí se speciálními vzdělávacími potřebami na aktivity s koňmi. Takto definovaný cíl byl rozdělen na dílčí celky.

Dílčí cíl č. 1

Promyslet a navrhnout obsah jednotlivých stran textilní knihy a tuto edukační pomůcku vytvořit.

Dílčí cíl č. 2

Vypracovat metodické pokyny, podle kterých se lze řídit při edukaci dětí předškolního věku se speciálními vzdělávacími potřebami při přípravě na aktivity s využitím koně.

Dílčí cíl č. 3

Společná práce s dítětem, jeho metodické vedení při práci s knihou s cílem ověřit efektivitu vyrobené edukační pomůcky.

6 Textilní kniha

Textilní kniha je vyrobena z příjemného fleece materiálu a má ideální velikost, která se mi osobně velmi osvědčila. Není příliš malá, proto se s jejími částmi dobře pracuje a dítě vše přehledně vidí, naopak není také příliš velká, to proto, aby se na jejich stránkách dítě dobře orientovalo a s celou knihou zvládlo manipulovat. Části v knize, které se přesouvají, jsou vytvořeny ze dvou vrstev fleece materiálu, dětem se tak lépe pracuje a části se rychle neopotřebí. Fleece materiál je dostupný v mnoha barvách, které jsou v textilní knize bohatě využity, kniha tak zaujme dítě hned na první pohled. Další výhodou fleece materiálu je, že ho lze při ušpinění snadno očistit vodou. Kromě fleecu, jsou v textilní knize využity i další materiály a části: plastové folie, papírové pexeso,

reálné seno i granule pro koně, kovový patent, plastový knoflík a brzička, suchý zip, mašle, dřevěné korálky a barvy na textil. K doplnění úkolů, které obsahuje textilní kniha, slouží kufr s reálnými jezdeckými potřebami.

Každá dvojstránka textilní knihy je věnována určité aktivitě, která simuluje reálné úkony, se kterými se při kontaktu s koněm, dítě běžně setkává. Při tvorbě didaktické pomůcky jsem dbala na to, aby její obsah, byl co nejkomplexnější.

7 Metodické pokyny k edukační pomůcce

Obrázek 1: přední strana textilní knihy

V těchto metodických pokynech je popsáno, jak s jednotlivými dvojstránkami textilní knihy s předškolním dítětem pracovat a jaké dovednosti je možné pomocí textilní knihy u dítěte rozvíjet. Vždy bereme ohled na věk dítěte a na jeho individualitu, následující pokyny jsou pouze návrh, jak s danou pomůckou lze pracovat, nikoliv požadavky, které musí každé předškolní dítě plně zvládat. Předpokládá se, že při manipulaci a práci s touto didaktickou pomůckou, bude u dítěte přítomen dospělý, který má za úkol nejen vést edukační proces, ale také dbát na bezpečnost.

První dvojstránka – metodické pokyny a stáj s pexesem

Obrázek 2: první dvojstránka textilní knihy

Po otevření knížky nalezneme na první dvojstránce folii s těmito metodickými pokyny (vlevo) a stáj s pexesem (vpravo).

Stáj s pexesem

Oblasti rozvoje: jemná a hrubá motorika, hmat, paměť, pozornost, myšlení, řeč, chápání pravidel a principu společenské hry.

Ve stáji najdeme nejen koně, ale také vše pro něj potřebné. Necháme dítě otevřít dveře od stáje a vytáhnout z folie pexeso s tematikou koní. Pexeso společně s dítětem rozdělíme a hrajeme podle klasických pravidel pexesa. Karty se zamíchají a rozloží lícem dolů tak, aby žádný z hráčů neznal rozložení karet. Hráči postupně otáčejí dvojici karet lícem vzhůru, aby je viděli i ostatní hráči. Pokud karty patří k sobě (stejný obrázek), hráč je odebere. Pokud k sobě karty nepatří, otočí je zpět lícem dolů a pokračuje další hráč v pořadí. Hraje se tak dlouho, dokud nejsou všechny karty rozebrány. Vítězem se stane hráč s největším počtem nalezených dvojic.

At' už otočí daný obrázek dítě nebo my, vždy se dítěte zeptáme, jestli ví, co je na obrázku a k čemu to slouží. Pokud odpověď nezná, vysvětlíme mu ji. K tomu nám pomohou reálné předměty (jezdecké potřeby), které jsou součástí textilní knihy a jsou totožné s obrázky pexesa.

Pro kvalitnější vysvětlení zde udávám stručnou charakteristiku jezdeckých potřeb vyobrazených na pexesu.

Obrázek 3: podkova

Podkova je kovová ochrana koňského kopyta před opotřebováním. Ke kopytu se připevňuje zvláštními hřebíky - podkováky. Úpravu kopyt a připevnění podkovy provádí podkovář.

Obrázek 4: jezdecká helma

Jezdecká helma slouží k ochraně hlavy při pádu z koně.

Obrázek 5: závodní startovní číslo

Startovním číslem je kůň označený, pokud se účastní závodů. Číslo slouží k identifikaci koně a jezdce.

Obrázek 6: udidlo

Udidlo je součástí uzdečky a uzdy. Tento nástroj slouží k ovládní koně, působí přímo na koňskou hubu.

Obrázek 7: jezdecký bičik

Jezdecký bičik slouží k důraznějším pobídkám koně, nikoli k bití koně.

Obrázek 8: podsedlová dečka

Podsedlová dečka slouží jako podložka pod sedlo, díky ní sedlo koně nikde nedře.

Obrázek 9: jezdecké sedlo

Jezdecké sedlo je pomůcka ulehčující člověku (jezdci) jízdu na koni. Sedí se v něm pohodlněji než na samotném hřbetu koně.

Obrázek 10: ohlávka

Ohlávka je v principu velmi podobná jako obojek pro psa. Díky ní můžeme koně vést nebo přivázat. Velmi podobná ohlávce je uzdečka, která má k sobě připevněné již zmíněné udidlo. To vše spojené s otěžemi tvoří kompletní uzdění, které se využívá při jízdě na koni.

Obrázek 11: chrániče nohou

Chrániče slouží k ochraně koňských nohou, například při jízdě terénem nebo při skákání přes překážky.

Obrázek 12: kopytní háček

Kopytní háček slouží k odstranění nečistot z kopyt.

Obrázek 13: kartáč

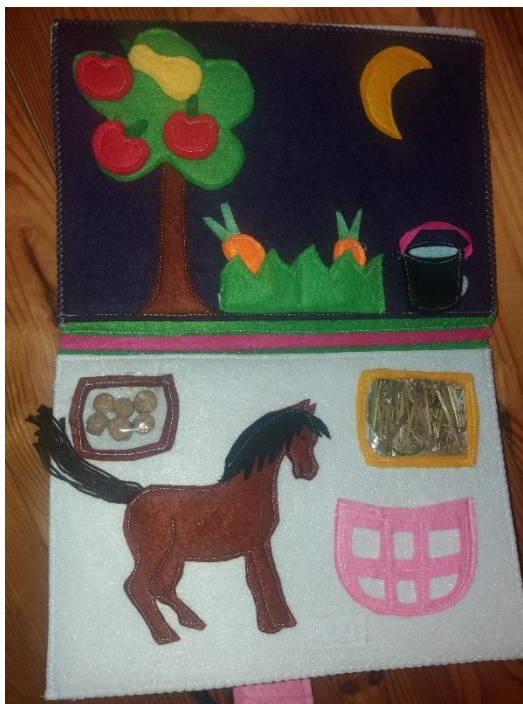
Kartáčem koně čistíme. Různé druhy kartáčů používáme na nohy, jiné na hlavu a zbytek těla.

Obrázek 14: houba

Pomocí namočené **houby** čistíme koním nejčastěji nozdry, oči a uši.

Druhá dvojstránka – Krmení

Obrázek 15: druhá dvojstránka textilní knihy

Druhá dvojstránka textilní knihy dítě seznámí s krmením koně. Na horní části dvojstránky nalezneme strom se třemi jablky a hruškou, pod ním záhon, kde jsou zasazené dvě mrkve a dále i kbelík s vodou. Všechny tyto části lze odlepit, přilepit a přemístit. Na dolní části je náš koník, kterého si může dítě libovolně pojmenovat, získá k němu tak bližší vztah a bude se mu lépe pracovat. Vlevo nahoře najdeme granule pro koně a vpravo nahoře seno, toto krmení je zde pouze na ukázkou a je pevně zabudováno za folii. Před koníkem je košík na krmení.

Oblasti rozvoje: jemná motorika, hmat, matematické představy, rozumové dovednosti, prostorová představivost, pozornost, myšlení, řeč.

Práci s touto dvojstránkou začneme tím, že nám dítě poví a ukáže, co vše na stránkách knihy vidí. Pokud si s něčím neví rady, napovíme mu. Dále se můžeme s dítětem pustit do plnění různých úkolů.

Předškolní dítě už většinou zvládá snadné počítání, proto je možné rozvíjet matematické představy (např. Kolik je jablíček, kolik hrušek, kolik mrkví, čeho je více).

Dále můžeme rozvíjet rozumové dovednosti, tedy popsat, co je ovoce a co zelenina, jakou mají jablka, mrkve a hruška barvu, v jakém ročním období zrají a jestli je možné, že hruška roste mezi jablky na jednom stejném stromě. Nebo se můžeme zeptat,

zda jablka nebo jakékoliv jiné ovoce roste na listnatých nebo jehličnatých stromek a jaký je mezi nimi rozdíl. I na to, které ovoce a zeleninu má dítě nejraději k jídlu. Dítě můžeme seznámit s tím, z čeho se vyrábí již zmíněné granule pro koně (obilniny) a jak vlastně vznikne takové seno (usušená tráva). Nejzábavnějším a nejdůležitějším úkolem je pro dítě, pomocí textilní knihy, „nakrmit“ a „napojit“ koně. Než to uděláme, nezapomeneme zmínit, že kůň může pouze zralé ovoce, nikoliv nezralé a kyselé a že voda, kterou pije, by měla být vždy čistá a studená. Dítě může následně „otrhat“ jablka a hrušku ze stromu, „vytrhnout“ mrkve ze záhonu a dát je před koníka opatrně a potichu do košíku, aby se nám koník nepolekal. Nakonec vezme také kbelík s vodou a „postaví“ ho též před koně.

Po dokončení tohoto úkolu, povíme dítěti o tom, jak postupovat, když krmí živého koně přímo z ruky. Vždy musí mít jablko/suchý chleba nebo jakýkoliv jiný pamlsk na otevřené dlani, nikoliv v pěsti, díky tomu, že je dlaň rovná a plochá, kůň si při braní jídla z dlaně nemůže splést prstík s pamlskem a nekousne nás. Koník by nás měl také vždy dostatečně vidět, aby se nás nepolekal. Protože má oči na boku hlavy, nesmíme se stavět přímo před něj, dopředu on nevidí. Proto bychom měli stát mírně z boku a také se kolem něj pohybovat v ideální vzdálenosti, aby nám u krmení nechtěně nešlápl na nohu.

Třetí dvojstránka – čistění a strojení

Obrázek 16: třetí dvojstránka textilní knihy

Třetí dvojstránka textilní knihy dítě seznámí s čištěním koně. Na horní části dvojstránky nalezneme pytlík se čtyřmi kartáči na koně (vlevo) a háčky s podsedlovou dečkou a sedlem (vpravo), ty lze opět odlepit. Na dolní části dvojstránky pak koně a uvaziště.

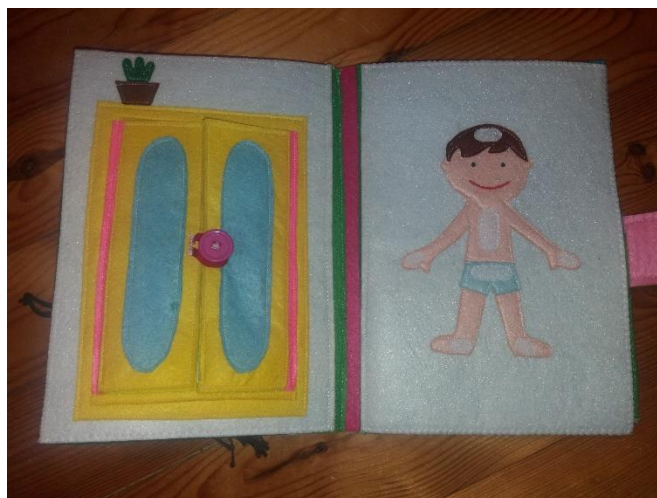
Opět začneme tím, že si společně s dítětem popíšeme vše, co na dvojstránce vidí, u toho nám může také popsat, jaké barvy mají jednotlivé části. Dále s dítětem plníme následující úkoly.

Oblasti rozvoje: jemná motorika, hmat, pozornost, prostorová představivost, myšlení, řeč.

Začneme tím, že si dítě „přiváže“ koníka k uvazišti, k tomu poslouží patent, který je upevněn na provázku k uvazišti a lze ho připnout k ohlávce koníka. Když má dítě koně uvázaného, smí se pustit do čištění. Pomocí gumičky a plastové brzdičky otevře pytlík s kartáči, ty může nejprve spočítat a pak pomocí nich koně důkladně vyčistit a učesat mu dlouhou hřívu. Kartáče vrátí zpátky do pytlíku a ten zavře. Na řadu přichází ustrojení koně. Nejprve koni dítě „nasadí“ podsedlovou dečku a poté sedlo. Podsedlová dečka slouží k tomu, aby koně sedlo nikde neodíralo a sedlo k tomu, aby se jezdcovi na koni lépe sedlo. Nakonec může koně odepnout z uvaziště.

V průběhu úkolů opět povíme dítěti, jak postupovat při čištění a strojení živého koně. Ve společnosti koně se chováme vždy klidně a tiše a snažíme, aby nás kůň správně viděl i vnímal. Dáváme si opět pozor, kam koník šlape. Nikdy ho neuvazujeme na klasický pevný uzel, ale na speciální uzel, který se při větším tlaku sám rozváže, zabráníme tak zranění koně. Při čištění koně používáme různé druhy kartáčů, některé jsou jemnější a některé hrubší, to podle toho, jakou část těla má kůň méně či více citlivou. Dále používáme k čištění také hřeben na hřívu a ocas, houbu na oči, uši a nozdry a kopytní háček, kterým vybíráme špínu z kopyt koně. U této činnosti zvedáme koni nohy, proto jsme ostražití a než koníkovi nohu zvedneme, upozorníme ho na to. To uděláme tak, že postupně sjedeme rukou ze shora nohy až ke kopytu. Před každým ježděním musí být kůň dokonale čistý, to proto, aby ho zaschlá špína netlačila pod jezdeckým vybavením. Čištění má ještě jednu výhodu, zkontrolujeme při něm koni celé tělo a zjistíme tak, jestli není kůň někde zraněný. Mezi základní výstroj koně, pokud jdeme jezdit, patří podsedlová dečka, sedlo se třmeny (na nohy jezdce) a podbřišníkem (tím se upevňuje sedlo na koně) a kompletní uzdění, tedy uzda s udidlem a otěžemi.

Čtvrtá dvojstránka – Výstroj jezdce

Obrázek 17: čtvrtá dvojstránka textilní knihy

Obrázek 18: čtvrtá dvojstránka textilní knihy

Tato dvojstránka má seznámit dítě s výstrojí jezdce. Nalezneme na ní skříň s jezdeckým oblečením – helmou, tričkem, jezdeckými kalhotami, rukavicemi a jezdeckými holínkami (vlevo) a panáčka, kterého budeme oblékat (vpravo).

Oblasti rozvoje: jemná motorika, hmat, paměť, rozumové dovednosti, pozornost, myšlení, prostorová představivost, řeč.

Při práci s touto dvojstránkou je hlavním úkolem obléknout panáčka. Dítě otevře skříň pomocí knoflíku a snaží se přiřadit, kam které oblečení panáčkovi oblékne. Při tomto úkolu můžeme dítěti dávat jednoduché otázky, např. jakou má oblečení barvu, jestli je párové nebo k čemu při jízdě na koni souží.

Helma slouží k tomu, aby při pádu jezdce z koně zabránila zranění hlavy, jezdecké kalhoty jsou vyztužené a v sedle se nekloužou, jezdecké boty by měly jezdcovi dobře sedět na noze a také by se neměly ve třmenech klouzat. Jezdecké rukavice zabraňují odření rukou od otěží. Ve skříni chybí bezpečnostní vesta nebo chránič páteře, který je pro jezdce dalším nezbytným vybavením.

Pátá dvojstránka – Jízdárna

Obrázek 19: pátá dvojstránka textilní knihy

Kůň je nakrmený, vyčištěný a má správnou výstroj. I náš jezdec je oblečený do jezdeckého oblečení a tak je na čase jet se projet. V horní části této dvojstránky nalezneme strom s jablkem a mráčkem (vlevo) a sluníčko a stodolu s koníkem (vpravo). V dolní části stojí postavená parkurová překážka, přes kterou někteří koně moc rádi skáčou (vlevo) a motýl, který se snaží najít květinu (vpravo).

Oblasti rozvoje: jemná motorika, hmat, zraková percepce, prostorová představivost, pozornost, myšlení, řeč.

Stejně jako předchozí dvojstránky tak i tato skrývá spoustu úkolů. Můžeme například odlepit jablko ze stromu, mráček i sluníčko a nechat dítě, aby všechny části přilepilo správně zpět tam, kam patří. Parkurová překážka dítěti poslouží jako jednoduché počítadlo, na kterém si dítě může procvičit nejen jednoduché počty, ale i základní barvy. Dalším úkolem pro dítě je pomoci nalézt motýlkovi cestu na květinu pomocí hmatového bludiště. Pouze jedna cesta je ta správná.

Také u této dvojstránky můžeme seznámit dítě s teorií ohledně reálného ježdění na koni. Protože má tato dvojstránka představovat jízdu po jízdárně, kde nejčastěji trénuje jezdec se svým koněm, povíme stručně dítěti něco o základních jezdeckých disciplínách.

- **Parkurové skákání** - cílem je bezchybné překonání všech překážek v daném pořadí a to buď v nejkratším čase, nebo v přesném časovém limitu.
- **Drezura** – u drezury je cílem co nejhezčí předvedení předepsaných cviků podle přesných pokynů. Drezura se nejedí v otevřeném prostoru ale ve speciálním drezurním obdélníku, který je označen písmeny, ty slouží k orientaci po obdélníku.
- **Jezdecká všestrannost** – jezdecká všestrannost je kombinace tří disciplín – drezury, parkuru a terénní jízdy, kdy jezdec s koněm musí překonat přírodní překážky přímo v terénu.
- **Vytrvalost (endurance)** – cílem vytrvalosti je zvládnout ujet bezpečně velmi dlouhou trať v co nejkratším čase, kůň musí být vytrvalý a mít dobrou kondici.
- **Voltiž** – Na koni, který cválá dokola, předvádí jednotlivec nebo skupina gymnastické cviky. Voltiž se často využívá jako terapie, proto je nejpodobnější hiporehabilitaci.

Textilní kniha velmi dobře slouží k rozvoji jemné motoriky a hmatu – díky manipulaci s jednotlivými částmi textilní knihy, dále k rozvoji pozornosti, paměti a myšlení při plnění úkolů, prostorových představ při popisování toho, co vidí dítě na jednotlivých dvojstránkách a řeči, protože si s dítětem společně povídáme o jednotlivých dvojstránkách. Dítě se díky knížce dozví a naučí spoustu nových informací a to zcela nevědomě a hravou formou.

8 Metoda pozorování

Pozorování znamená sledování činnosti lidí, záznam (registrace nebo popis) této činnosti, její analýzu a vyhodnocení. V této bakalářské práci je, jako způsob pozorování, využito pozorování nestrukturovaného, které kvalitativně diagnostikuje konkrétní jevy bez předem připravených systému pozorování. Určeny jsou jen konkrétní osoby a jevy, které pozorujeme (Gavora, 2000).

Pozorování bylo přímé, osobně jsem strávila čas s konkrétními dětmi se speciálními vzdělávacími potřebami, kdy jsme individuálně pracovali s didaktickou pomůckou - textilní knihou. Pozorování probíhalo krátkodobě.

8.1 Vlastní práce s dítětem č. 1

První pozorovanou je **holčička N** (5 let), která má diagnostikovanou lehkou mentální retardaci. Holčička je romského původu a navštěvuje soukromou speciální mateřskou školu pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami. Holčička je velmi společenská a komunikativní, i když občas stydlivá. Ráda pracuje společně s kamarády ve skupině, samostatnou práci nemá ráda. Dělá jí problém udržet déle pozornost a správně se soustředit na danou činnost, raději kouká, co se děje kolem. Díky nesoustředěnosti si obvykle nestačí zapamatovat důležité informace. S hrubou a jemnou motorikou nemá žádné výrazné problémy. S koněm se osobně nikdy nesešla, viděla ho pouze na obrázku, proto pro ni byly všechny informace zcela nové.

S holčičkou N jsem s textilní knihou pracovala podle metodických pokynů, přiložených k této didaktické pomůcce. Pracovaly jsme v herně na koberci zhruba čtvrt hodiny. Déle se holčička nedokázala soustředit, což je u ní zcela běžné.

První stránka – Stáj s pexesem

První stránka textilní knížky obsahuje pexeso s tematikou koní. Holčička neznala princip této hry, proto jsme si ho hned pro začátek společně vysvětlily. Velmi ochotně vyndala karty s pexesem ze stáje a pomohla mi je rozdat na koberec. Při otočení karty a hledání její dvojce, jsem jí vždy popsala, co je na kartě za obrázek a k čemu daná věc slouží. Holčička vždy přikývla a zvládla mi informaci velmi dobře zopakovat, pokud jsem se jí však zeptala, co na kartě pexesa vidí o něco později (při dalším otočení obrázku), odpověď skoro vždy neznala a pokud ano, obrázek pouze pojmenovala a dále už nezvládla popsat, k čemu věc na obrázku slouží. Následně jsem jí ukázala věci v reálné

podobě. To se holčičce moc líbilo a vše si s nadšením prohlížela, problém nastal, když si věci začaly všimnout ostatní děti ze třídy a nutně si s nimi potřebovaly také hrát, holčičku to rozrušilo a raději než se mnou si chtěla hrát společně s nimi. Chvilí mi trvalo, než jsem tuto situaci uklidnila a vrátila věci zpět do kufru. Také celkový princip hry – pexesa jí dělal velký problém, chtěla hrát pouze ona sama, otáčela více jak dvě karty najednou a pokud jsem správnou dvojici našla já, vztekala se. Karty s pexesem otáčela náhodně, nikoli podle paměti. Ačkoli pexeso obsahuje pouze dvanáct dvojic karet, holčička nedokázala udržet pozornost a hru dohrát, nesoustředila se, pozorovala a pokřikovala na ostatní děti kolem. Tuto aktivitu jsem předčasně ukončila, aby byla holčička schopna dál pracovat.

Klady aktivit: Holčička N byla velmi komunikativní a ochotná se mnou spolupracovat.

Zápory aktivit: Holčička N nezvládala udržet pozornost a nerespektovala princip hry - pexesa.

Druhá dvojstránka – krmení

Holčička N mi dokázala velmi dobře popsat celou druhou dvojstránku, správně poznala koně, ovoce i zeleninu, kbelík, košík na krmení, problém měla pouze s reálnými věcmi na stránce, nepoznala seno a granule pro koně. Nevěděla, že seno je usušená tráva. Před plněním úkolů na této dvojstránce, měla holčička za úkol si koně pojmenovat. Dala mu jméno podle svého vlastního jména.

Holčička nezvládla určit, kolik je na stromě jablek a hrušek nebo kolik je mrkví v záhonku. Čísla sice znala, ale počty ovoce a zeleniny tipovala a málokdy byla odpověď správná, když jsem jí řekla správnou odpověď, opět jí po mně správně zopakovala, ale po celkem krátkém čase jí zapoměla. Barvy také pouze tipovala. Na otázky, co je na dvojstránce zelenina a co ovoce, v jakém ročním období tyto plodiny rostou nebo zda může růst hruška s jablkem na jednom samém stromě, nedokázala holčička správně odpovědět. Jako svoje oblíbené ovoce či zeleninu, označila „tohle“ a ukázala na mrkev v knížce.

Aktivita na rozvoj jemné motoriky šly holčičce o mnoho lépe. Zvládla bez jakéhokoliv problému „otrhat“ jablka a hrušku ze stromu i vyndat mrkve ze záhonu a dát je koníkovi do košíku. S kbelíkem s vodou také nebyl problém, holčička N podle suchých zipů na stránce poznala, kam má kbelík umístit. Po „nakrmení“ koníka chtěla všechny

části vrátit na místo, kde byly předtím. Tedy jablka s hruškou na strom a kbelík na původní suchý zip. Nebránila jsem jí v tom. Všechny části vrátila na správné místo.

Po dokončení všech úkolů jsem holčičce pověřila informace o reálném krmení koní (viz. metodické pokyny). Holčička poslouchala, dokázala mi zopakovat, co jsme jí právě vysvětlila a neměla ke mně žádné další dotazy.

Klady aktivit: Aktivity na jemnou motoriku šly holčičce velmi dobře, bez problému manipulovala s částmi textilní knihy. Zvládla se výborně orientovat na dvojstránce a dokázala popsat všechny její části.

Zápory aktivit: Holčička měla problém s matematickými dovednostmi, základními informacemi o ovoci a zelenině, ročních obdobích, atd. Svě odpovědi tipovala a bylo zjevné, že nad nimi příliš nepřemýšlí. Podle mého názoru, spoustu věcí věděla, ale na práci se nedostatečně soustředila a proto nedokázala správně odpovědět.

Třetí dvojstránka – čištění a strojení

Holčička nedokázala popsat, které věci na této dvojstránce vidí, byly pro ni neznámé, i když jsme si některé z nich představily při hře pexesa. Správně pojmenovala pouze koně.

Při úkolech, rozvíjejících jemnou motoriku, neměla opět žádný velký problém. Koníka dokázala „uvázat“ k uvazišti (připnout patent), při otevírání pytlíku přišel malý zádrhel, ovšem ne spojený s problémem s jemnou motorikou. Holčička nevěděla, jak se otevírá pytlík s čištěním (gumička s plastovou brzdíčkou). Když jsem jí otevírání ukázala, zvládla tento úkol sama. Po otevření pytlíku, jsem po holčičce chtěla, aby kartáče z pytlíku vyndala a spočítala je. Počet kartáčů opět špatně tipovala. Vyčistit koně pomocí kartáčů a učesat mu hřívu, jí moc bavilo a chtěla tuto činnost opakovat stále dokola. Při vrácení kartáčů zpět do pytlíku, jí nedělalo problém pytlík uzavřít.

U „strojení“ koně si holčička nevěděla rady s tím, kam umístit podsedlovou dečku a sedlo. Podle suchého zipu, na hřbetě koně a podle zkušenosti z předchozích stránek sice poznala místo, kam tato ústroj patří, ale nedokázala ji umístit ve správném pořadí ani směru. S „odvázáním“ koně (odepnutím patentu) neměla žádný problém.

Po dokončení všech úkolů nás čekalo opět povídání o reálném prostředí kolem koně, konkrétně jeho čištění. Soustředěnost holčičky N byla stále slabší, proto jsem jí sdělila jen nejdůležitější informace a pokračovali jsme s úkoly na další stránce.

Klady aktivit: Aktivity na jemnou motoriku šly holčičce velmi dobře, bez problému manipulovala s částmi textilní knihy. Zvládla se výborně orientovat na dvojstránce.

Zápory aktivit: Problém holčičce dělalo soustředění na jednotlivé úkoly. Nepamatovala si některé věci, které se dozvěděla na předchozích dvojstránkách.

Čtvrtá dvojstránka – Výstroj jezdce

Tato dvojstránka se holčičce N líbila ze všech nejvíce, věci na ní ji totiž byly známé (oblečení). Otevření skříně (knoflík) jí ze začátku moc nešlo, ale po chvíli se sama otevřela. Měla velkou radost, že dokáže pojmenovat oblečení, které ve skříně našla. Dokonce se více rozpovídala. Barvy oblečení holčička opět pouze tipovala, většinou špatně. Také mi nedokázala povědět, k čemu oblečení slouží a zda je párové či ne, proto jsme si o všem popovídali a já se jí snažila vše co nejlépe vysvětlit. Při oblékání panáčka, se snažila lepit části oblečení na suchý zip co nejpřesněji a na správné místo. Tento úkol jí šel velmi rychle.

Klady aktivit: Aktivity na jemnou motoriku šly holčičce velmi dobře, bez problému manipulovala s částmi textilní knihy. Zvládla se výborně orientovat na dvojstránce. Věci na této dvojstránce jí byly bližší než na ostatních, proto je zvládla bez problému pojmenovat.

Zápory aktivit: Problém holčičce dělaly barvy a podrobnější povídání o oblečení.

Pátá dvojstránka – Jízdárna

U popisování této dvojstránky, byla holčička mnohem pohotovější a svými odpověďmi si byla jistější. Jediné čím si nebyla jistá, byla překážka (počítadlo).

Nejprve jsem z dvojstránky odlepila jablíčko, mráček i slunce a holčičce jsem dala za úkol, aby je nalepila tam, kam patří. Tento úkol splnila velmi dobře, bez jediného zaváhání. Při počítání kuliček a poznávání barev na překážce, nastal stejný problém jako u stejných úkolů na předchozích stránkách. Holčička své odpovědi pouze tipovala, nezamýšlela se nad nimi a bylo velmi patrné, že jí počítání a poznávání barev nebaví. Projet prstem hmatové bludiště a najít správnou cestu motýlka ke květině také nebyl problém. Správnou cestu našla holčička na poprvé.

Povídáním o základních jezdeckých disciplínách, jsem holčičku nezatěžovala. Bylo patrné, že čas, který se mnou a s textilní knížkou strávila, byl dostačující a na další aktivity či povídání by se již nedokázala soustředit.

Klady aktivit: Aktivity na jemnou motoriku šly holčičce velmi dobře, bez problému manipulovala s částmi textilní knihy. Zvládla se výborně orientovat na dvojstránce.

Zápory aktivit: Problém měla holčička s počítáním a poznáváním barev.

8.2 Vlastní práce s dítětem č. 2

Druhým pozorovaným je chlapeček **J** (5 let), který trpí spastickou formou dětské mozkové obrny, konkrétně hemiparézou, tedy svaly jeho pravé strany těla mají zvýšené svalové napětí. Spasticita horní pravé končetiny se projevuje nejvíce na flexi lokte a zápěstí, prsty jsou v mírné křeči a směřují v pěst. Chlapeček nejeví známky kognitivních poruch. Navštěvuje speciální mateřskou školu pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami. Ze začátku se chlapeček hodně styděl a příliš se mnou nechtěl komunikovat a spolupracovat, při hraní pexesa se však začaly prolamovat ledy a další spolupráce s ním byla velmi příjemná. Při práci s textilní knihou velmi dobře udržel pozornost a zadané úkoly plnil správně. Vzhledem k jeho diagnóze, mu největší problém dělala manipulace s knihou a úkoly na jemnou motoriku. S živým koněm se chlapeček již setkal, hladil ho, a jak mi řekl „házel mu trávu“.

S chlapečkem J jsem s textilní knihou pracovala podle metodických pokynů, přiložených k této didaktické pomůcce. Kvůli postižení chlapečka jsme pracovali u stolu, seděli jsme na židličkách. Protože má chlapeček problém ohnout také loket, musela být textilní kniha, při práci spastickou rukou, v delší vzdálenosti od něj.

První stránka – stáj s pexesem

První stránka textilní knížky obsahuje pexeso s tematikou koní. Chlapeček otevřel stáj a vytáhl pexeso levou nepoškozenou rukou, pravou spastickou mu to nešlo. Společně jsme karty pexesa rozdali, při rozdávání chlapeček používal pouze zdravou ruku. S pravidly této hry nebyl žádný problém, chlapeček princip hraní pexesa dobře znal a dokonce ho velmi rád hraje. Při otáčení karet používal levou ruku, pravou rukou nezvládl kartu pexesa otočit, občas se o to, na moji výzvu, ať to zkusí i druhou ručičkou, pokoušel pomocí prstů nebo spoluprací se zdravou rukou. Při otočení karty a hledání její dvojce, jsem chlapečkovi vždy popsala, co je na kartě za obrázek a k čemu daná věc slouží. Některé věci poznal sám a pohotově mi řekl, co na obrázku vidí, např. sedlo, houbu, kartáč, atd. Následně jsem mu ukázala věci v reálné podobě. To se chlapečkovi moc líbilo

a s nadšením si věci bral do zdravé ruky, ohmatával a prohlížel si je. Umístění obrázků pexesa si dobře zapamatoval, proto mu nedělalo problém najít správné dvojice. Hra ho bavila a radoval se, i když jsem správnou dvojici našla já.

Klady aktivit: Chlapecek J znal dobře princip hry, hra ho bavila a velmi se snažil.

Zápory aktivit: Chlapecek J měl problém spastickou rukou vyndat, rozdat a otáčet karty pexesa.

Druhá dvojstránka – Krmení

Chlapecek J mi dokázal velmi dobře popsat celou druhou dvojstránku, správně poznal koně, ovoce i zeleninu, kbelík, košík na krmení i seno, nepoznal granule pro koně, předpokládám, že se s nimi ještě nesetkal. Nevěděl, že seno je usušená tráva. Před plněním úkolů na této dvojstránce, měl chlapecek za úkol si koně pojmenovat. Dal mu jméno Koník.

Chlapecek dokázal spočítat, kolik je na stromě jablek a hrušek nebo kolik je mrkví v záhonku. Prstem ukazoval postupně na jablíčka a nahlas počítal: jedna, dvě, tři jablíčka. Stejně tak u hrušky i mrkviček. Poznal některé barvy. Na otázky, co je na dvojstránce zelenina a co ovoce, v jakém ročním období tyto plodiny rostou nebo zda může růst hruška s jablkem na jednom samém stromě, odpovídal, až na drobné chybičky, správně. Jako svoje oblíbené ovoce či zeleninu, označil chlapecek meloun.

Aktivity na rozvoj jemné motoriky dělaly chlapeckovy větší problém, hlavně pokud byla za potřebí spolupráce obou horních končetin nebo pokud jsem ho vyzvala, aby úkoly plnil spastickou rukou. Levou rukou zvládl bez jakéhokoliv problému „otrhat“ jablka a hrušku ze stromu i vyndat mrkve ze záhonu a přendat kbelík s vodou, spastickou rukou si dokázal stránky textilní knihy přidržovat. Pokud chtěl dát ovoce a zeleninu koníkovi do košíčku, byla za potřebí spolupráce obou rukou, nastal tedy problém. Pravou spastickou rukou také dokázal přilepit jablka a hrušku i vyndat mrkve ze záhonu a přendat kbelík s vodou, nejčastěji pomocí prstů, bylo však patrné, že je to pro něj náročné a vysilující, přesto se s mojí pomocí, kdy jsem mu například jablka a hrušku otrhala a on se je pouze pokoušel spastickou rukou zvednout, statečně snažil.

Po dokončení všech úkolů jsem chlapeckovi pověděla informace o reálném krmení koní (viz. metodické pokyny). Chlapecek poslouchal a přikyvoval, některé informace si pamatoval a na některé se doptával.

Klady aktivit: Matematické dovednostmi, základní informace o ovoci a zelenině, ročních obdobích, atd. zvládal chlapec pouze s drobnými problémy, tedy velmi dobře. Zvládl se výborně orientovat na dvojstránce a dokázal popsat všechny její části.

Zápory aktivit: Pokud chlapec pracoval spastickou pravou rukou, nebo když bylo zapotřebí sladit vzájemnou spolupráci obou horních končetin, problém mu dělaly aktivity na jemnou motoriku a manipulace s částmi textilní knihy.

Třetí dvojstránka – čištění a strojení

Chlapec zvládl popsat, které věci na této dvojstránce vidí, jediné co nedokázal pojmenovat, byla podsedlová dečka, nezapamatoval si při hraní pexesa název.

Při úkolech, rozvíjejících jemnou motoriku opět chlapec neměl problém, pokud pracoval levou rukou. Pravou rukou dokázal, s mojí pomocí, po chvíli snažení uvázat koníka k uvazišti (připnout patent), vzal si ho mezi prsty. Otevřít pytlík a vyndat z něho kartáče nezvládl, u této činnosti bylo zapotřebí použít obě ruce. Poté jsme po chlapecovi chtěla, aby spočítal kartáče, tento úkol splnil bez problémů. Vyčistit koně pomocí kartáčů a učesat mu hřívu spastickou rukou, nebylo reálné, kartáče jsou vzhledem k velikosti knihy příliš malé, proto chlapecovi nešly uchopit. Dala jsem mu tedy náhradní úkol, koně spastickou rukou alespoň pohladit.

U „strojení“ koně si chlapec stoprocentně nevěděl rady s tím, kam umístit podsedlovou dečku a sedlo. Podle suchého zipu, na hřbetě koně a podle zkušenosti z předchozích stránek správně poznal místo, spastickou rukou dokázal přilepit podsedlovou dečku i sedlo a to, jako u předchozího úkolu, pomocí prstů mezi které si tyto části uchopil. S odlepením jsem mu pomohla já, protože u tohoto motorického pohybu je zapotřebí větší síla než při přilepování na suchý zip.

Po dokončení všech úkolů nás čekalo opět povídání o reálném prostředí kolem koně, konkrétně jeho čištění. Chlapec opět pozorně poslouchal.

Klady aktivit: Chlapec se výborně orientoval na dvojstránce, správně spočítal kartáče a velmi dobře komunikoval.

Zápory aktivit: Pokud chlapec pracoval spastickou pravou rukou, nebo když bylo zapotřebí sladit vzájemnou spolupráci obou horních končetin, problém mu dělaly aktivity na jemnou motoriku a manipulace s částmi textilní knihy.

Čtvrtá dvojstránka – Výstroj jezdce

Práce s touto dvojstránkou byla pro chlapečka J neobtížnější, protože obsahuje spoustu částí, které jsou potřeba přesunout. Otevření skříně (knoflík) chlapeček nezvládl, protože i tento úkol je závislý na vzájemné spolupráci obou rukou. Dokázal pojmenovat oblečení, které ve skříní našel. Některé barvy oblečení chlapeček poznal, některé pouze tipoval. Nedokázal mi povědět, k čemu oblečení slouží a zda je párové či ne, proto jsme si o všem popovídali a já se mu snažila vše co nejlépe vysvětlit. Při oblékání panáčka byla již patrná únava spastické ruky, chlapeček chtěl části odlepovat a přilepovat zdravou levou rukou. Pravou rukou si knihu opět pouze přidržel.

Klady aktivit: Zvládl se výborně orientovat na dvojstránce a popsat oblečení.

Zápory aktivit: Chlapečkova spastická pravá ruka byla již unavená, pracoval pouze zdravou levou rukou.

Pátá dvojstránka – Jízdárna

Popis dvojstránky šel chlapečkovi velmi dobře. Nejprve jsem z dvojstránky odlepila jablíčko, mráček i slunce a chlapečkovi jsem dala za úkol, aby je nalepila tam, kam patří. Tento úkol splnil velmi dobře, levou rukou úplně bez problému, pravou rukou opět s potížemi pomocí prstů. Počítání kuliček a poznávání barev na překážce zvládl chlapeček výborně. Vše správně spočítal a také poznal barvy. Kuličky na překážce, i když pomalu a celou pěstičkou, dokázal spastickou rukou posouvat po provázku. Projet prstem levé ruky hmatové bludiště a najít správnou cestu motýlka ke květině také nebyl problém. Správnou cestu našel chlapeček na poprvé. Pravou rukou tento úkol nedokázal splnit.

Povídáním o základních jezdeckých disciplínách, jsem chlapečka příliš nezatěžovala. Řekla jsem mu pouze stručné informace. Bylo patrné, že ho to příliš nebaví.

Klady aktivit: Popis, počítání, poznávání barev, bludiště i přiřazování zvládl chlapeček dobře. Dokázal se výborně orientovat na stránce.

Zápory aktivit: Pokud chlapeček pracoval spastickou pravou rukou, problém mu dělaly aktivity na jemnou motoriku a manipulace s částmi textilní knihy.

8.3 Shrnutí

Na základě přímé práce s dětmi lze novou didaktickou pomůcku považovat za dobře využitelnou pro práci s předškolními dětmi se speciálními vzdělávacími potřebami při přípravě na aktivity s koňmi. Přesvědčil mě o tom zájem a nadšení dětí, se kterými jsem s knihou měla možnost pracovat. Dětem s mentálním postižením textilní kniha přináší mnoho edukačních pozitiv, jako je rozvoj pozornosti, paměti, myšlení a řeči, dále také rozvoj zrakové percepce, matematických představ, rozumových dovedností a prostorové představivosti. Dětem s problémy v oblasti jemné motoriky, tato didaktická pomůcka nabízí úkoly na rozvoj jemné motoriky spojené s manipulací s částmi textilní knihy a procvičení různých úchopů. Často se mi stávalo, že po dokončení všech úkolů si dítě knížku znovu samo vzalo a začalo od začátku plnit úkoly, především ty na motorické dovednosti. Také ostatní děti, se kterými jsem nepracovala, ale byly v čas mé návštěvy ve školce, si sedaly do kolečka kolem mě a pracujícího dítěte a sledovali, jak si hrajeme. Potom si i oni chtěly s knížkou hrát.

Podle mého názoru je mnou vytvořená didaktická pomůcka efektivní a celkově bych na ní, po jejím vyzkoušení, nic neměnila. Uvědomuji si však, že každé postižení má svá specifika a každé dítě je individuální, proto je důležité snažit se textilní knihu a úkoly v ní přizpůsobit danému dítěti. Jako příklad uvedu chlapečka J, který měl problém spastickou rukou otáčet karty pexesa, protože jsou pouze z papíru. Pro tohoto chlapečka by bylo ideální podložit karty pexesa dřevěnými podložkami, aby je zvládl lépe uchopit.

Závěr

Osobně jsem přesvědčená o tom, že koně dokáží dětem, ať už s mentálním, tělesným či jiným postižením, velmi obohatit život a zlepšit také jeho kvalitu. Díky koním a hiporehabilitaci si děti mohou najít nové přátele, ať už mezi dalšími klienty, tak i ve stáji mezi koňmi. Rehabilitace, léčba jejich postižení a s ní spojená péče, aktivity a jízda na koni, se pro ně může stát oblíbenou činností nebo dokonce plnohodnotnou náplní volného času.

Při hiporehabilitaci a aktivitách s ní spojenými se pracuje pouze se zkušenými koňmi, kteří splňují všechny požadavky, prošli speciálním výcvikem a získali licenci hiporehabilitačního koně. Podstatné je si uvědomit, že i přesto jsou to zvířata, se kterými se děti v běžném životě často nesetkávají a neví, co od koně mají čekat nebo jak se k němu mají správně chovat. Mnohdy se ho dokonce bojí. Považuji tedy za nezbytné, aby se dítě teoreticky seznámilo s koněm, péčí o něj, ježděním i s prostředím ve stáji, ještě před tím, než začne aktivně využívat hiporehabilitaci a trávit čas s opravdovým živým koněm.

K nejjednoduššímu a nejpřirozenějšímu způsobu, jak předškolní děti vzdělávat, patří hraní s hračkami. Proto jsem si jako cíl mé bakalářské práce zvolila vytvoření didaktické pomůcky – textilní knihy, která zábavnou formou seznamuje děti s koněm a aktivitami kolem něj a díky zadaným úkolům, také rozvíjí hrubou a jemnou motoriku, hmat, kognitivní funkce, matematické představy, rozumové dovednosti, prostorovou představivost, zrakovou percepci, atd. Metodické pokyny vypracované k textilní knize, jsou určeny především rodičům a pedagogům, kteří by měli být při práci s didaktickou pomůckou, z důvodu bezpečnosti a vedení edukačního procesu, vždy přítomni.

Následně jsem ověřila efektivitu vytvořené didaktické pomůcky přímo na dětech s vybranými typy postižení. Textilní knihu si děti velmi oblíbily, pracovaly s ní s nadšením a zvědavostí. To je jeden z důvodů, proč bych v budoucnu didaktickou pomůcku - textilní knihu, ráda rozšířila, přepracovala a upravila tak, aby jí mohly využívat děti s dalšími typy zdravotního postižení, např. děti nevidomé, neslyšící nebo děti s logopedickými problémy, které hiporehabilitaci rovněž bohatě využívají.

Zdroje

Literatura

BAZALOVÁ, Barbora. *Dítě s mentálním postižením a podpora jeho vývoje*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0693-4.

BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a Vlasta ŠMARDOVÁ. *Diagnostika dítěte předškolního věku: co by dítě mělo umět ve věku od 3 do 6 let*. Brno: Computer Press, 2007. Dětská naučná edice. ISBN 978-80-251-1829-0.

BORECKÝ, Vladimír. *Světy hraček*. Praha: Mona, 1982. ISBN 59-244-79.

BOROVÁ, Blanka. *Cvičíme s malými dětmi: náměty pro rozvoj pohybových dovedností dětí od 3 do 8 let*. Ilustroval Patricie KOUBSKÁ. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-223-8.

BUDÍKOVÁ, Jaroslava, Pavla KUNCOVÁ a Patricie KRUŠINOVÁ. *Je vaše dítě připraveno do první třídy?: [co potřebuje budoucí prvňáček umět a znát]*. Brno: Computer Press, 2004. Rozvoj osobnosti (Computer Press). ISBN 80-722-6637-3.

BUGALOVÁ, Jana. *Hiporehabilitace: Léčebné pedagogicko – psychologické ježdění a vliv na děti s poruchou chování* [online]. Brno, 2008 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/166908/pdf_b/

ČERNÁ RYNEŠOVÁ, Petra. *Když kůň léčí duši, aneb, Metodika hiporehabilitace zaměřená na klienty s duševním onemocněním*. Pardubice: Direkte, 2012.

DUPLINSKÝ, Josef. *Hra a hračka z pohledu psychologa*. Praha: Akademie věd České republiky, 1993. Na pomoc pedagogické praxi (Akademie věd České republiky).

DVOŘÁKOVÁ, Hana. *Pohybem a hrou rozvíjíme osobnost dítěte: [tělesná výchova ve vzdělávacím programu mateřské školy]*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-693-4.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-79-6.

HÁKLOVÁ, Jitka. *Zdravotní tělesná výchova I*. 4. vyd. Praha: ČASPV, 2006. ISBN 80-86586-15-4.

HAMADOVÁ, Petra, Lea KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ a Zita NOVÁKOVÁ. *Oftalmopedie: texty k distančnímu vzdělávání*. 2. vyd. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-159-1.

HERMANNOVÁ, Hana, Dana MÜNICHOVÁ a Zoran NERANDŽIČ. *Základy hipoterapie*. Praha: Profi Press, 2014. ISBN 978-80-86726-57-1.

HOLLÝ, Karol a Karol HORNÁČEK. *Hipoterapie: léčba pomocí koně*. Ostrava: Montanex, 2005. Kůň v životě člověka. ISBN 80-7225-190-2.

JAKOBOVÁ, Anna. *Komplexní péče o děti s tělesným a kombinovaným postižením*. 2. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2011. ISBN 978-80-7368-945-2.

JANKOVSKÝ, Jiří. *Ucelená rehabilitace dětí s tělesným a kombinovaným postižením: somatopedická a psychologická hlediska*. Vyd. 2., dopl. Praha: Triton, 2006. ISBN 80-7254-730-5.

JISKROVÁ, Iva, Vladimíra CASKOVÁ a Tereza DVOŘÁKOVÁ. *Hiporehabilitace*. 2., přeprac. vyd. V Brně: Mendelova univerzita, 2012. ISBN 978-80-7375-635-2.

KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie: narušení komunikační schopnosti, logopedická prevence, logopedická intervence v ČR, příklady z praxe*. Praha: Grada, 2006. Pedagogika (Grada). ISBN 80-247-1110-9.

KOLÁŘ, Pavel. *Rehabilitace v klinické praxi*. Praha: Galén, 2009. ISBN 978-80-7262-657-1.

KRAUS, Josef. *Dětská mozková obrna*. Praha: Grada, 2005. ISBN 80-247-1018-8.

KUDLÁČEK, Miroslav. *Svět dětské mozkové obrny: nahlížení vlastního postižení v průběhu socializace*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0178-6.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.

LECHTA, Viktor. *Logopedické repetitorium: teoretické východiska súčasnej logopédie, moderné prístupy k logopedickej starostlivosti o osoby s narušenou komunikačnou schopnosťou*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1990.

- LOOSE, Antje C. *Grafomotorika pro děti předškolního věku: pracovní listy*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-541-5.
- MAŇÁK, Josef. *Nárys didaktiky*. 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2003. ISBN 80-210-3123-9.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte: normy vývoje a vývojové milníky z pohledu psychologa: základní duševní potřeby dítěte: dítě a lidský svět*. Praha: Grada, 2005. Pro rodiče. ISBN 80-247-0870-1.
- MIŠURCOVÁ, Věra, Jiří FIŠER a Viktor FIXL. *Hra a hračka v životě dítěte*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989. Knihy pro rodiče (SPN).
- MÜLLER, Oldřich. *Terapie ve speciální pedagogice*. 2., přeprac. vyd. Praha: Grada, 2014. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4172-7.
- NEUBAUEROVÁ, Lenka, Miroslava JAVORSKÁ a Karel NEUBAUER. *Ucelená rehabilitace osob s postižením centrální nervové soustavy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011. Recenzované monografie. ISBN 978-80-7435-109-9.
- OPATRÍLOVÁ, Dagmar a Dana ZÁMEČNÍKOVÁ. *Možnosti speciálně pedagogické podpory u osob s hybným postižením*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4575-0.
- PIPEKOVÁ, Jarmila. *Osoby s mentálním postižením ve světle současných edukativních trendů*. Brno: MSD, 2006. ISBN 80-86633-40-3.
- ŘÍČAN, Pavel a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Dětská klinická psychologie*. Vyd. 3., přeprac. a dopl. Praha: Grada, 1997. ISBN 80-7169-512-2.
- ŠIKULOVÁ, Renata, Ivana BRTNOVÁ ČEPIČKOVÁ a Iva WEDLICHOVÁ. *Kapitoly z předškolní pedagogiky I*. V Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 2005. ISBN 80-7044-685-4.
- ŠIMONÍK, Oldřich. *Úvod do didaktiky základní školy*. Brno: MSD, 2005. ISBN 80-86633-33-0.
- ŠLAPAL, Radomír. *Dětská neurologie pro speciální pedagogy*. Brno: Paido, 1996. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-17-6.

ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, Iva. *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče*. Praha: Portál, 2000. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 80-7178-506-7.

ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, Iva. *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2003. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 80-7178-821-X.

ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, Iva. *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče*. Vyd. 3., přeprac. Praha: Portál, 2006. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 80-7367-060-7.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese / Marie Vágnerová*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.

VALENTA, Milan a Oldřich MÜLLER. *Psychopedie*. 2. vyd. Praha: Parta, 2004. ISBN 80-7320-063-5.

VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona, 2007. ISBN 978-80-7322-109-6.

VÍTKOVÁ, Marie a Jarmila PIPEKOVÁ (eds.). *Terapie ve speciálně pedagogické péči*. 2. rozš. vyd. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-010-7.

VÍTKOVÁ, Marie, ed. *Integrativní speciální pedagogika: integrace školní a speciální*. 2. rozš. a přeprac. vyd. Brno: Paido, 2004. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-7315-071-9.

VÍTKOVÁ, Marie. *Somatopedické aspekty*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-134-0.

Elektronické zdroje

Hiporehabilitace [online]. [cit. 2017-02-02]. Dostupné z: <http://www.apolenka.org/hiporehabilitace?from=0#fotky>

Hiporehabilitační kůň: Hiporehabilitační kůň je nejdůležitějším členem týmu [online]. [cit. 2017-02-02]. Dostupné z: <http://hiporehabilitace-cr.com/hiporehabilitacni-kun/>

LANTELME, Věra. *Parajzdectví* [online]. [cit. 2017-02-01]. Dostupné z: <http://www.equichannel.cz/lecba-konmi-21-parajzdectvi>

LANTELME, Věra. *Paradrezura* [online]. [cit. 2017-02-01]. Dostupné z: <http://www.equichannel.cz/lecba-konmi-25-paradrezura>

Stanovy. *Česká hiporehabilitační společnost* [online]. Praha: Vladimíra Casková, 2015 [cit. 2017-02-01]. Dostupné z: <http://hiporehabilitace-cr.com/o-nas/stanovy-organizace/>

Seznam obrázků

Obrázek 1: přední strana textilní knihy	46
Obrázek 2: první dvojstránka textilní knihy	47
Obrázek 3: podkova.....	48
Obrázek 4: jezdecká helma.....	48
Obrázek 5: závodní startovní číslo	48
Obrázek 6: udidlo	49
Obrázek 7: jezdecký bičík	49
Obrázek 8: podsedlová dečka.....	49
Obrázek 9: jezdecké sedlo	50
Obrázek 10: ohlávka.....	50
Obrázek 11: chrániče nohou.....	50
Obrázek 12: kopytní háček.....	51
Obrázek 13: kartáč.....	51
Obrázek 14: houba.....	51
Obrázek 15: druhá dvojstránka textilní knihy	52
Obrázek 16: třetí dvojstránka textilní knihy	53
Obrázek 17: čtvrtá dvojstránka textilní knihy	55
Obrázek 18: čtvrtá dvojstránka textilní knihy	55
Obrázek 19: pátá dvojstránka textilní knihy.....	56